

BAJAI HONPOLGÁR

2010. február

XXI. évfolyam 2. (232.) szám

Ára: 250 Ft

Falusi életkép Pápua Új-Guineában. Kókuszdió-feldolgozás, koprakészítés

Györgypusztától a pápua új-guineai Wiruiig Végyári János missziós atya élete és munkássága

Az Isteni Ige Társasága generálistusának a rend halálközeli híreit közlő internetes oldalán egy sor tudóst arról, hogy 2009. július 15-én életének 96., szerzetesi fogadalmának 73. és papi felszentelésének 69. évében Pápua Új-Guineában elhunyt P. Végyári János SVD. (A név előtt álló P.=Pater szerzetespap, az utána következő SVD=Societas Verbi Divini, magyarul Isteni Ige Társaságit jelöl.) Vajon mi fért bele a legidősebb magyar verbita néhány adataiba sürített életébe?

A belügyminiszter 1934. június 3-án kelt engedélyével családi nevét Végyvárra változtató Vismeg János 1914. február 4-én született az Osztrák-Magyar Monarchiában, Bács-Bodrog vármegyében, az akkor még Nagybaracskaéhoz tartozó Györgypusztán. Az idők változását jelzi, hogy a kistelepkülés ma Magyarország déli határszélén, Bács-Kiskun megyében fekszik, és 1947 óta hivatalos neve Bácsszentgyörgy. Édesapja az 1893-ban született Vismeg

András földműves, akinek családjá 1870 körül telepedett meg Györgypusztán. Édesanyja, Király Klára házartásbeli, 6 1895-ben jött a világra. A szülők 1911-ben lázszedtek össze, János a pár első gyermekeként született, s öt még öten követték: 1916-ban Teréz (fűrhezmenetelt követően a szülés utáni gyermekágyi lázban hunyt el), 1919-ben Mária (nyolc éves korában agyhártyagyulladásban halt meg), 1924-ben András (1956-ban elhunyt az országot és

az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le), 1926-ban Péter és 1929-ben József (mindketten Bácsszentgyörgyön élnek). A Vízneg család saját, és egyedülálló anyai nagynénjük földjén gazdálkodott, szorgalmuknak köszönhetően az 1950-es évekre 14,5 kateszteri hold volt tulajdonukban (a nagyság abból a szempontból bizonyítást szereztesen, hogy 15 holdból kerültek volna kiskülföldiára).

Az I. világháborúban katonaként szolgáló Vízneg András a hadifogságot az Urál hegységben élte meg, és a nehéz időkben vele volt – a mai napig a család tulajdonában lévő – Szent Antal imakönyve. Az édesapa erős hitén túl fohászai meghallgatásának közölte szerencsés hazatérését. A bázispár gyermekei mélyen vallásos nevelést kaptak. Az otthoni környezet hatásán túl az elmeni iskolában Jánosnak az 1926-ban plébánosként Györgypusztán szolgáló Szabó Sándor javasolta a pápi pályát. Tanulmányait a hívtásán történő megfelelő felkészülés érdekében az 1926/27-es tanévtől a Ciszterci Rend Bajai III. Béla Reál-gimnáziumában folytatta, az I-V. osztályokat itt végezte. Ezután jelentkezett a Károlyi Kálmán Gimnáziumba (ott a tanulók a human és real oktatás mellett különleges vallási képzést kaptak), azonban nem vették fel. A VI. osztályt az 1931/32. tanévben a Kőszegi Szent Benedek rendi katolikus gimnáziumban abszolválta, majd az 1932/33. tanévben szünetelt. A pihenő óka gyenge egészsége és szervezete volt, fizikumának erősítésére küldték hazra. Otthon a házioktól és az edzés hatására testi felépítése-eredülése javult, és egy év után tovább folytatta tanulmányait. A VII. és VIII. osztályt a Ciszterci Rend Bajai III. Béla Reál-gimnáziumában végezte, itt tett 1935-ben érettségijét vizsgát. A család járatta a *Kis Hittérjesztőt* (gyermekeknek szóló missziós folyóirat, tanítási időben jelent meg, évente tízszer) és a *Világostit* (akkor havi képes családi és missziós folyóirat). Talán az ezekből írádó verbita szellemiség érintette meg és hullott a vallásosság természetny talajára, mellette az olvasottak kelthették fel a missziós munka utáni érdeklődését, amelyek hatására János felvételt kért a kőszegi Szent Urál Missziószákhöz.

A missziós rendről tudni kell, hogy férfi és női ágát Arnold Janssen (1837-1909) német egyháznevelés pap hozza csatlakozás társával a hollandiai Steylen alapította (először 1875-ben, utóbbit 1889-ben). A Bismark kancellár nevével fémjelzett Kulturkampfból egyházközlődési miatt esett a választás a szomszédos ország német határhoz közel eső falujára (innen ered a steyli

missziósok elnevezése). A kontinensen gyorsan elterjedt verbiták első férfi szervezete 1879-ben, a nővérek 1895-ben indultak az Európán kívüli missziós területekre. A német gyarmatok hatóságai kifejezetten támogatták a hivatást (pl. pápa Új-Guineában), másrészt gondoskodni igyekeztek a tengerentúli német szórványokról (pl. Dél-Amerikában). Később innen indultak a más nemzeteket és őslakosokat megszólító missziós vállalkozások. A rend magyarországi története a Baranya megyei Mária-kérménde 1916-ban érkezett négy verbita szerzetessel kezdődött, akik lelkipásztor- és népmissziós feladatokat láttak el. Hamarosan felvetődött a magyar rendtartomány létrehozásának gondolata, ehhez azonban alkalmasabb helyet kellett keresniük. A továbblépés céljainak megfelelő ingaföld a budatényi plébánia mellett lelett fel, és 1924-ben vásárolták meg: az első magyar rendház neve Názáret Missziószákh lett. A missziósárius hivatást választó növendékek gyorsan gyarapodó száma többször épíltérvitett tett szükségessé, de rövidesen a tágasabb tér is kiscinek bizonyult. Új ház alapításán kértek-kaptak engedélyt, amelyhez Kőszeg városra ajánldozott telket. Az építést a Szent Imre herceg halálának 900. évfordulása alkalmából rendezett országos ünnepségekhez kapcsolódva 1930-ban Szent Urál Missziós Szeminárium névre kocszekrálták. A magyar rendtartomány első szerzetesei 1934-ben kapták meg tévöl földrészekre szóló missziós megbízatásukat. Az Alföld déli részén történő pasztorizáció erősítésére 1941-ben terjeszkedtek a Kiskunfélegyháza vásárolt épületet neve Szent István Missziószákh lett.

Az Isteni Ige Társaságának előzőikében volt, dinamikusn fejlődő és létszámában lendültesen gyarapodó magyarországi időszakában lépett Kőszegen a rumbé Végvári János. A noviciátust, majd azt követő tanulmányi éveit az ausztrál Mádlingben lévő Sankt Gabriel Missziószákhban végezte (öccsei elmondása szerint megerősödött szervezete itt legyőzött egy différiát), amelyek befejezésekor 1941-ben páppá szentelték. Huszán szállóhelyén tímjártó tartani jött vissza Magyarországra, útja mai szóhasználattal a zöldhátrón át vezetett. További tanulmányok folytatására ment vissza ugyanazon módon Ausztriába, ám a hátrát állépvé elkapták az osztrák csendőrkök, akik békésítésk, kihalgatútk, de végül elengedték. Az 1938 óta a Harmadik Birodalomhoz csatolt országban a Sankt Gabriel Missziószákh az alya visszatéréseit követően néhány héttel államosították. Az

ő szervező képességét és figyességét dicseki, hogy a szerzetesek kilakoltatásait követően el tudta intézni az otthagytai könyvek és ruhák kimenekítését. Végvári atya ezután a – szokott módon és útvonalon – visszatért Magyarországra, a kőszegi Szent Imre háza. Esetenként előfordult, hogy a rendházban a családtagok is meglátogatták. Hétfőnyja és legfiatalabb testvére, József 1942-ben utaztak hozzá Kőszegre; majd, amikor átérült Budaténybe ott is voltak nála. De nemcsak a család törekedett a kapcsolattartásra, hanem ő is igyekezett segíteni őket. János atya felajánlotta legfiatalabb öccsének, hogy Budapesten elhelyezi tanulási céljából, és munkái szerezze neki. De József jobban érezte magát itthon és hamarosan visszajött. Rövidesen a kiskunfélegyházi Missziószákh lett Végvári atya újabb állomáshelye, ahol tanított.

A 2. világháború legkezezebb időszakát Budatényben élte meg: egy sérült gyermekekkel gondozó otthon gazdasági ellátója volt. Munkája során többször került életveszélyes helyzetbe, de a gondviselés nem engedte, hogy baja esék. Ennek kapcsán emlékezők vissza Péter és József testvérei létéstre. Az egyik szerint nagyon kevés volt már az otthonban az enniavól, ezért oldalkocsis motorbekeréplejével János atya és két szerzetes társra elljötték Bácsszentgyörgyre részaratást vállalni. A munkadíkjért kapott búzát a garai malomban megőröltették, majd a kapott lisztet kukorica közé rejtve próbálták Budapestre juttatni. Az akkori előírások miatt feljelentéssel, majd tárgyalással folytatódó eset végül szerencsésen ért véget. János atya három hónap börtönt kapott, de egy éppen akkor kihirdetett amnesztia felmentette a büntetés letöltése alól. A másik zsidó vallásúak megmentéséről szól. Azokban az időkben nagyon sok málott a megfelelő papirokon. János atya elvitte Bácsszentgyörgyről két elhunyt hitga szülését anyakönyvi kivonattal: a vészterhes időkben azokkal emberéleteket mentett.

A 2. világháború után Kőszegen elsősorban verbita testvérei Ausztriába történő kijuttatásában segített, hiszen a „járás” már tudta. Az alábbi, 1950 előtti történetet egykor János atya mesélte öccsének: kivitte hat szerzetesestestvérét a határa. Annak közelében meglátogatták és várták az óránként elhaladó kutyás járórt. A szél feléjük fúj, így az eb nem észlelte őket. A határor elhaladása után mindnyájukat árgattatta. Ekkor ő még Magyarországon maradt. A kommunista államhatalom 1950-ben feloszlatta a szerzetesrendeket. Először a határszélben élők internálására került sor: július 11-én vitték el a kőszegi missziós atyákat és nővé-

reket, majd hamarosan a budatényi Misziós Ház államosítása következett. A kis-kunfélegyházi még elkerülte ezt (mivel kápolnája nyilvánosként működött), így az ottani verbiták – köztük az éppen ott lévő Végvári atya – egyelőre maradhattak. A hazai helyzet kilátástalansága vezetett ahhoz, hogy Végvári János végül a zselizhatáron át Ausztriába távozott. A korabeli viszonyokra jellemző, hogy a klerikális reakciónak és megbízhatatlannak nyilvánított családból József öccsét 1951. július 28-ától 1953. október 26-ig Nyáregyházára munkaszolgálatra vonmányták be.

János atya az osztrák állampolgárság felvétele után miszióba kérte magát. A megbízatásra történő felkészítés során orvosi tanfolyamra vett részt Nyugat-Németországban, amelynek elvégzése után elutazhatott. Családja csak néhány évvel később kapott hírt róla. Élete következő évtizedeinek rövid summázatát a *Szolgálat* című folyóirat 1989. évi 82. számának 92. oldalán a *Levelek a misziókból* rovatban írta le: „1952 óta dolgozom Új Guineában. Megérkezésem után két hétre már kezembé adták a pászins könyvet... Két hónap múlva már gyóntattam... Mivel püspökben felfedezte technikai hajlalomomat, rábízta a műhelyt, ahol járművekről is kell gondoskodnom, áramot szolgáltatnom stb. Itt állítottam helyre egy hatalmas japán benzinyomtatást. Ezzel vonszolták az óceánból a fatörzseket. Ezekből a gerendákból épült fel a katedrális Wewakban. Ezután a Szepik folyó mellett Marienbergben hajókat javítottam. 1957-ben a Fazekas (Keram) folyó mentére kerültem. 36 fihut láttam el csónakkal. A tengerből is kijutott két szigetet bízták rám kb. ötezer lakossal. Sorolhatnám Szent Pállal: háromszor voltam életveszélyben; mérges igitóól, krockodilól és tengertől veszélyeztetve. Harzszor szenvedtem bordatörést, húsgépes társam a malária. Még 72 éves koromban is vovad bulldozerre ültem, hogy P. Tóth állomásán, Ambuntin lefargassam a hegyet. Így tudott építeni iskolákat és egyebeket. Több mint 10 éven keresztül – csak úgy mellékesen – rábízta a marienbergi fűrésztelepet is. Legutóbb meghívott az egyik püspök, hogy a gondozása alatt álló menekülttáborban állítsak fel egy fűrésztelepet. A menekültek száma meghaladja a tízezeret. Ez igen nagy gondja a püspöknek. Míg ott voltam, felépült a plébánia és az iskola nagyobbik fele is 400 tanuló részére. Most meg egy alumínium épületet vetünk meg, azt csavaroztam szét és állítottam itthon megint össze. Mindezt most már 74 éves fejjel.”

1963-ban Bácsszentgyörgyön készült kép: középen Végvári János, előtte szülei, körüllátte két öccse családjával

Az atya először 1963-ban látogathatót vissza Bácsszentgyörgyre. Szavaiban alig kifejezhető volt az öröm, amit más szülei, Péter és József öccse, illetve azok családjai éreztek az egy ideig elveszettek felé, majd a Föld tulsó feléről hazatért János atya visszontatásakor. A gyorsan eltelt szabadság után Végvári János visszautazott misziós területre. Kezdetben hétvéten, több ötévente – mindig nyáron – jött haza, és alkalmanként 2-3 hónapig időzött. Szabadságai végén azt mondta: „Elrepülök, mint a fecskék.” – emlékeznek öccsei. Életének Pápua Új-Guineában töltött időszaka jelentették legjobb éveit, hiszen hírhirdetőként számos beemlékölést terített meg és közben a Föld problémáinak megoldásában tebetett a helyiekért. Az Egyenlítő közelében végzett munka a nehéz körülmények feltételeken túl

Az Iserval expedíció után

óriási kihívást jelentett számára, hiszen arafelét például meg egy emberöltővel ezelőtt is találtak elszigetelt-elzárított vidékeken, nehezen megközelíthető hegyi völgyekben élő, a civilizáció számára teljesen ismeretlen és közkorszaki körülmények között élő törzseket. A családnak van egy olyan képe, amelyen János atya a felfedezőknél megszokott parafa sisakkal a fején és erősen borotás arccal látható. Elhöz fűződik egy történet – mesélik öccsei. Hír érkezett egy ismeretlen törzsről. Több betes expedíciót indítottak felkutatásukra. Mikor megtalálták őket, kísérők nem mertek kilépni a csónakból. Ő ment ki a partra, és bőgés szónoklatait jelölve ajándékokat (pl. fűveggyégyeket) adott a törzs tagjainak (akik egyébként akkor láttak először fehér embert), megmutatta a gyufa készítését, majd szegényes táplálkozásuk kiegészítéséhez törzsi segítettek nekik zsákmányt ejteni.

A bácsszentgyörgyi családtagok emlékezete megörzítte egy további, nagyon meghatört történetet. János atya gyermekágyi lázban elhunyt húgának Tímea nevű lányunokája néhány évvel ezelőtt egy távoli vidékre, kontinensekre utazásokat lebonyolító szállodahajón dolgozott, amely teljesen véletlenül Wewakban kötött ki. Az unoka elhatározta: neki mindegy, hogy meg kell keresni még soha nem látott bicsókáját. Kollégájával ment (elmondása szerint egyedül félt volna) és útközben folyamatosan érdeklődött a beemléköltektől, hogy „Father Vegvari.” Volt, aki válaszolt, hogy „yes, Father Vegvari,” tehát hallottak már róla vagy ismerték az atyát, de nem tudták fűtágyazítani. Végül templomot kerestek, és onnan irányították a megfelelő helyre. Az unoka Végvári János szerény, de rendezett körülmények között, kicsiny házácskában talála. Szobájában így volt, felette polc, szekrény és asztal egy-együttel. Ez volt az első, és egyúttal utolsó alkalom is, hogy a családból valaki misziós állomásahelyén kereste fel az atyát. Utolsó éveiben „legelőbb” kapcsolatot az USA-ban élő András öccsével tartott, akivel rendszeresen és hosszasan beszélgetett telefonon.

A Pápua Új-Guineában folytatott misziós munka sikerét jelezte a hírhirdetés nyomán megírték nagy száma, továbbá az, hogy 1976-ban sor került az első beemlékölte pappá, majd 1989-ben az első helyi születési pap püspökké szentelésére. Az egyházmezgyében egyre gyakrabban vállalt szerepet az ott születettek, és a munka súlypontja a hírhirdetésről a lelképésztori gondoskodásra tevődött át. A verbiták lassan elvégezték feladatukat, és közben az ország is

Találkozo egy kulturális rendezvényen
(a kép bal szélén Végvári atya)

einverte függetlenségét. Új helyzetet teremtett, amikor a magyarországi rendszerváltást követően államunk engedélyezte a szerzetesrendek működését, talán inkább újjászerveződését (az SVD ismételt bejegyzése 1989. december 8-án történt). II. János Pál pápa Európát missziós területté nyilvánította. Az 1990-es évek elején az Isteni Ige Társaságának hazánkban élő szerzetespapjai az egyházmegegyesítésként szolgálatban álltak. Püspökeik nem tudták nélkülözni őket, ezért káttent a külföldön élő magyar verbiták hazahívására jó lehetőségnek tűnt. Sokan ajánlották fel segítségüket...

Az 1990-es években az évtizedek óta misszióban levők közül számosan hazatértek. Ők fiatal korban kerültek ki és az 1950-es évektől étek külföldön. Megtanulták a helyi nyelvet, alkalmazkodtak a fogadó ország kultúrájához. Akci kerészt, tudja: az idős fa átültetése nehéz feladat. Több mint negyven évig még több évi visszatérés után a mindennapi életben egy csomó praktikus gond jelentkezik: nyelvi kommuniká-

A 2006-ban készült kép bal oldalán
a vasárnapi Végvári János atya,
mellette egy papvárosa

ción (pl. új szavak a magyar nyelvben), különböző ügyek elintézésének menete stb. Mind ezekhez társult a rend birtokviszonyainak kezdeti nehéz áttekinthetősége, így a misszióból történő visszatérést választó verbiták sem tudták pontosan hova kerülnek és itthon mi lesz a feladatuk. Az 1990-es években felvetődött Végvári atya végleges hazatérésének gondolata, de ő azt mondta: szívesen gondol hazájára, de meghalni szeretett bezzszülőttei között akar.

Magyarország is missziós területté vált: amíg az előző évszázadban tőlünk mentek a Föld számos országába, addig ma szokból érkeznek hivatást vállalók hazánkba. Így a rend budatényi és közzegei házában a magyarországi fiatal szerzetesekkel sokféle kultúrából érkezett verbita él együtt, és velük vannak a több évtizedes missziós munka után hazatért, jól megérdemelt pihenésüket töltő idős atyák is. A két említett helyen kívül a közelmúltban több missziós csoport is közbőség jött létre az országban. Szerzetesrendként egyházmegyéinkben 1993-tól vannak jelen, akkor dr. Dankó László kalocsai érsek hívására vették át a hajósi plébániát.

Végvári János utolsó magyarországi útjáról 1997 nyarának végén utazott vissza Pápua Új-Guineába, ahová a későbbiekben a Wiruán levő idősök otthonának lett a lakója. Ott hozzá hasonló korú kérdésemellett testvérekkel, például P. Rudolf Stodden SVD atyával (ő tavaly november elején életének 82. évében hunyt el, tehát néhány hónappal élte túl Végvári atyát) élt együtt. Ottani könyvtárából származó információk szerint ugyan szíve alkalmanként rakoncátlanok, de haláláig megőrizte jó szellemi és testi kondícióját. Méltósággal öregedett meg. Ugyan ápoló segítette, de nagyrészt képes volt ellátni magát. Továbbra is érdekeltek az Isteni Ige Társaságának hírei, és igyekezett megfelelő tanácsos-átvalóval ellátni a hozzá fordulókat. Műszaki érzékének köszönhetően egyik kedvenc időtöltése az úrajavítás volt. Michael Kalinba szerint – ő gondoskodott róla 2005 óta és az utolsó pillanatokban vele volt a szobájában – Végvári atya szíve 2009. július 15-én 0 óra 30 perccor szűnt meg dobogni, meghalt félánban. Dolgorosa nővér és mások felöl-

tőztették, majd a szobájához érkeztek Michael Marai érsekkel az élen együtt imádkoztak érte. Temetése július 17-én 14 órakor volt Wiru temetőjében.

Halála előtt néhány évvel Végvári atya egy Ausztráliában élő ismerősének három könyvet küldött ajándékkba (Sik Sándor és Mécis Imre egy-egy verseskötetét, illetve Sik Sándor-Juhász Vilmos: *A szeretet bűvödrünya* című könyvét). Erről a *Kalanygya* 1940-es évfolyamának 296-298. oldalán Herceg János: *Dr. Margalitsa Ede 1849-1940* című nekrológiájában olvastottak jutottak eszembe. A szerző a hátrahagyott személyes tárgyak, könyvek átérésére elment az elhunyt lakásába. Szemmit sem talált. „Úgy készült a halála, mint az igazi nagy szellemek: mindent szétosztott.” – írta Herceg. Hasonló gondolatok járhattak Végvári János eszében is: szellemi hagyatékát a hozzá hasonló terekvésekre testlta. Másrészt megelőzte könyveinek elkallódását: azokra bízta, akik értő módon használják.

Végvári János sírja, egyelőre ideiglenes keresztel

A családban Végvári atyának akadt követője. Péter öccsének kisebbik fia a karmelita szerzetes lett. János atya örömmel vette tudomású, hogy a családból unokaöccse szintén hasonló hivatást választ. Ő sajátos missziót végaz a Délvidéken: Viszneg Bernardin a zombori karmelita rendház főnökeként tevékenykedik.

Végvári János verbita atya eredményekben és eseményekben gazdag élete például szolgálhat az erjét és hitét a múltból merítő következők nemzedékeknek. Ebben a szellemben adozzunk emlékének és búcsúzzunk tőle kedves költőjének, Mécis Lászlónak *Aranyos Kisiském* című versének néhány sorával:

„Szeretném tudnillik én,
ha egyszer haláltusával
lehalnók mint kis veréb,
az Úr leltünk átérését
simítsa s mondja: »Aranyos Kisiském!«
Dr. Nebojszki László

Volt egyszer egy dokk...

A bajai vízilabdázás 1948 és 1956 között

Dolgozom témája a bajai vízilabdázás története 1948-tól 1956-ig. Azért esett a választásom erre a sportágra, mert Baján – lévén Baja „a vizek városa” – mindig is kitüntetett figyelmet élveztek a vízi sportok; és azért ezt az időszakot kutattam, mert ezekben az években állt az a legendás dokk, amely az akkori bajai úszós- és vízilabdázás szentélye volt. A bajai vízilabdázás a város sporttörténelmének eddigi feltérképezetlen fejezete, ezért dolgozatomat kizárólag beszélgetések, korabeli fényképek és újságcikkek, valamint a korszak sportpolitikájának tanulmányozásán alapján építem fel.

A 19. század második felében az Angliából származó vízipólo néhány évtized alatt meghódította egész Európát. A sportág gyors népszerűvé válását jelzi, hogy már a második újkori olimpián (1900, Párizs) megjelent a vízilabda, és mai napig a nyári olimpiák hivatalos programjának a része.

A magyar kezdetek is a századfordulóra nyúlnak vissza: az első nyilvános mérkőzés 1900 februárjában játszották, amelyen a Magyar Úszó Egyesület 4:1 arányban győzelmeskedett a Magyar Atlétika Club felett. A következő években országsejtele rohamosan nőtt a vízilabdázók száma. Első olimpiai aranyérmét 1932-ben, Los Angelesben szerezte a magyar világot. Mára a vízilabda hazánk legsikeresebb csapatsportága, továbbá Magyarország a sportág legeredményesebb nemzeté.

Baján már az 1920-30-as években is jelentős vízisport-életről beszélhetünk, bár ezekben az években elsősorban az úszók volt a főszerep. A Bajai SE két versenyzőjét, Molnár Eilat és Kabdebó Donát mint a korszak két legjobb női mellúszóját tartották számon. Molnár Ella volt az első magyar úszónő, aki indult az olimpiai játékokon 1924-ben, Párizsban (200 m mellúszás). Az úszás mellett városunkban már ekkor is jelen volt a vízilabda, ám csak meglehetősen korlátozott formában, jelentősebb eredmények nélkül. A sportolónak ez idő tájt a Ferenc-csatorna és a Sugovica (Kamarás-Duna) találkozásánál csónakokkal határolt nyílt vízi uszoda nyújtott meglehetősen mosztoha körülményeket a sportolásra.

A második világháborúban nemcsak az anyagi javak, lakóházak, gyárak, vasútvonalak és hidak váltak célpontokká, pusztultak a futballpályák és az egyéb sportlétesít-

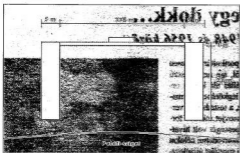
mények is. 1945-re a sportkultúra teljesen elült: a mindennapokból, ám nem hosszú időre: a szovjet megszállás alá kerülő országban, a hidegháború légkörében, harcok világgháborútól félve, a testcizés, a verseny- és tömegsport a szovjet mintára formálódó rendszer életképességét volt hivatva bizonyítani, továbbá honvédelmi célokat is szolgált. Mivel a hazai sportélet újjáélesztésére irányuló kezdeményezések a pártok hatalomért való harcában is kiemelt jelentőséggel bírtak és a magyar köztudatban a sport a századforduló óta fontos szerepet töltött be, a sport kiemelt megátartása nem ütközött nehézségelbe. A Magyar Kommunista Párt a sportapparátusban a közigazgatás egyéb területeit megelőző kulcspozíciókat szerzett, így a közigazgatás szovjet mintára történő átalakítás a sport intézményrendszerének átszervezésével kezdődött meg. Ennek az átszervezésnek az első lépésekként volt az Országos Sporthivatal megalkotása Hegyi Gyula elnöklétével 1948. március 5-én. Az OSH hatáskörébe tartoztak többek között a nemzetközi sportpolitikai feladatok ellátása, a sportszövetségek és az iskolai sporttevékenység felügyelete, valamint a tömegsport szervezése. A tömeg jellegű testcizés meghonosítására a szovjet minta alapján átvett „Munkára, haragra kész” (MHK-) mozgalom kiépítésének megkezdése 1949-ben. A jelenlévőknek az MHK-próbakon különböző sportágban színteket kellett teljesíteniük, és eredményes próbák esetén jelvényt kaptak. A mozgalom az 50-es évek elején Baján is jelen volt.

A háború után a bajai vízisport-élet feltámasztása Horváth László tanár úr nevéhez fűződik. Az 1922-ben született Horváth László 1947-ben végzett a Testnevelési Főiskolán, majd iskolám, a bajai III. Béla Gimnázium tanára lett. A nyári szünetekben rendszeresen részt vett tatai edzőtáborokban. Ezekben a továbbképzéseken ismerkedett meg közelebbről a versenyszerűvel, a vízipólóval és az evezéssel. Pigele tanár urat – ahogyan mindenki nevezte – 1949-ben szólították be a pártrodaiba és bízták meg a bajai vízi sportok újjáélesztésével. Pigele tanár úr nagyszerű szervezőnek bizonyult, így az evezés versenyzőik még ebben az évben megkezdtek az edzéseket a Sugovicán. Ám az úszás és a vízilabdázás uszodát kíván, uszoda híján hol tudnának az úszók és a pólóások edzeni?

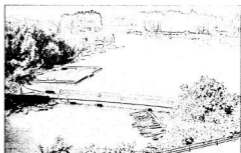

Horváth László, „Pigele” a gimnázium egyik tanárján

És itt kezdődik a bajai dokk története. Horváth László tanár úr egyik tatai edzőtáborozása során pesti edzőkollégáitól szerzett tudomást egy elhagyott stégről. A stég eredetileg talán egy zsidó kereskedő tulajdona volt, ám a tulajdonosnak a világháborúban nyoma veszett, így az építmény ott maradt gazdátlanul a légyzanyos Duna-ágyban. Pigele tanár úr elhatározta, hogy levontatja a Duna vizét Bajáig a stéget, és annak az elemelt felhasználva állítja fel a Sugovicán a később dokk-ként emlegetett uszodát. Csak-hogy ehhez az Országos Sporthivatal beegyezése is kellett. Szerencsére egyik közeli barátja az OSH elnökének, Hegyi Gyulának volt a titkára, és így rajta keresztül sikerült megszereznie a Sporthivatal beegyezését. Emiatt már csak a vontatás maradt hátra, ez végül a bajai vízigy építke által közcsondott uszályllyal valósult meg 1950-ben. A levontott stég hozzászáll állapotban volt a fából készült részek teljesen elkorrodáltak, gyakorlatilag csak a stég „Jelkét” biztosító 10 méteres oszlopok voltak használhatók. A dokk építésének költségét és felügyeletét a Baja városi Testnevelési és Sport Bizottság vállalta meg. Az új építmény a Sugovicán a régi Véndőfa alá (a mai Véndő Vendéglő előtti vízterületre) került. Az új uszodát 33 méter hosszúra építették, a két végén két-két uszodát összekapcsoltak, majd felülről is oldalról is – hogy az úszónak legyen fordulóeszköz – fával beborították. Így a dokk két végén mintegy 20 méter hosszú és 5 méter széles járőrfelület alakult ki. A hosszanti részen csupán egy méter széles járókát alakítottak ki, amelyet vízilabda-mérkőzésekkor a játéktevésztök használtak.

A dokk alaprajza

Korabeli fénykép a dokkról

A vasárnapi sportműorból

A Kerekasztal sorra került országos megváltás alkalmával, motorverseny és a Baján megrendezésű úszóverseny emléke di a vasárnapi sportjából.

USZÓVERSENY

A Baja város Testnevelési és Sport Bizottság irányításával a dolgozók, sportolók teljes munkájával korszerű úszó pályát építettek Baján. Az új, korszerű pálya a város sportfejlesztésének újabb lépését nyitja meg. A bajai úszósport újradiszkózta vártja etől a létesítménytől a város valamennyi dolgozója, A Bajai Honvéd Sportegyesület márta megalkotta a úszóversenyt, melynek keretén belül sportolói lehetőség nyílt az

úszósport hívat és versenyzői számára. Ez az új pálya Baján lehetőséget nyújt arra, hogy az MKHK úszópróákat le rendezhesek a dolgozók. A pályaválasztó úszóversenyre nagy lelkesedéssel létezik a tanulmányi város. Nagy érdeklődés nyitvánul meg a pályaválasztó úszóverseny iránt annál is inkább, mert ez alkalommal rendezés több hívat úszóversenyt, többek között a Szovjetunió, ban járt Novák Éva. (Világabajnok), Aradi, Gyöngyösi, Széké, Novák I., Székely E., Hungaryi, Ipsos és még több kitűnő sportoló. Az ünnepi műsort a Budapesti Dózsa és a Budapesti Kinnosi ifjúsági vízilabda bemutat mérkőzésest kezti zsezzel.

A verseny időköz 10 órákor kezdődik az új úszóverseny sorszabán, a Petőfi-sziget területén.

Balra: beharangozó a megnyitó ünnepségről

(Bácskiskunmegyei Népújság, 1951. június 24. vasárnap)

Jobbra az eredmények összefoglalója

(Bácskiskunmegyei Népújság, 1951. június 27. szerda)

A dokkot ünnepélyes keretek között 1951. június 24-én, vasárnap avatták fel. A megnyitóra lejuttek többek között az 1952-es helsinki olimpia úszó bajnokai, a Novák lányok – Iona és Éva – valamint Széke Karó. Az úszóverseny után a Budapesti Dózsa (a mai Újpest) és a Budapesti Kinnosi (a mai Ferencváros) ifjúsági vízilabdacsapattának bemutat mérkőzést láhatta a közönség. Az eseményről a megyei napilap két hosszabb cikkben is beszámolt. Az avatással egy időben szervezést tett meg a Bajai Honvéd Sportegyesület úszószakosztálya, melynek vezetődéjje ugyancsak Horváth László lett. Az úszók a III. Béla Gimnázium és a Központi Fizikósok diákköri közül kerültek ki. Még ez évben megalakult az vízilabdacsapat is Baja Válogatott néven. Az együttes magját a bajai kosarasok adták, akiknek úszói tudása – hiszen Baján akkor sem volt olyan ember,

aki ne tudott volna úszni – a kosárlabda révén remek labdarúzókkal és taktikai ismeretekkel párosult. 1951-ben még nem volt központilag szervezett bajnokság, ezért a bajai csapat csak barátságos mérkőzéseket játszott a kényéky – Bonyháid, Szekszárd – együttesivel. A bajai pályások ezeken az összecsapásokon rendre megállták a helyüket, a csapat kosaras magja kiemelkedően teljesített.

1952-ben a vízilabdát is a Bajai Honvéd SE-be olvasztották, illetve elindult szervezett keretek között a területi bajnokság hat csapattal: Baja, Bonyháid, Dombóvár, Komló, Pécs és Szekszárd részvételével. Ez évben megalakult a bajai járási tanács támogatásával egy „ellenegyesület” is Bajai Petőfi SE néven, mely elsősorban néhány tehetség vízilabdázót a Honvédától, így jelentősen gyengítette is a gárdát. Nem csoda hát, hogy az első városi rangadón a

Nagyszerű eredmények születtek Baján az úszópálya-avatás alkalmával

Baján az új úszópálya avatására több, mint 2000 néző volt kíváncsi. MÁVUS Irén, a Baja város TEB élnöke üdvözlötte a sportolárokat. A vízversenyt követ, majd kezdődött a műsort: — hogy az pályát avathassuk, leköszöntük Péruincz és Péruinczest, dolgozó nagyjátok és más úszóversenyzőket, akik úszóversenyzésüket kifejezték a dolgozóik.

Tarródi Katalin, az OTSE Ifj. Szakmai Szervezetének élnöke vána, szólt az úszóversenyre. Majd bejött, a bajai úszóversenyzők és az úszópályán és úszóversenyzők más sportolói részvételével ünnepelték, hogy a szociálisták új név néven eredményeket hoztak.

Ezzel kezdődött a verseny. 300 méteres női mérkőzésben: 1. Novák Éva, a Magyar Népújságilag hívat sportolója, idője: 2:29 perc. 2. Székely Richiána 3:12. 100 méteres női mérkőzésben:

1. Novák Iona 2:57. 2. Hungaryi 3:39 (Ifjúsági rekord). 200 méteres női úszóversenyzés: 1. Székely Katalin 4:10. 2. Székely R. 4:17.

100 méteres női úszóversenyzés: 1. Hungaryi Kázmérvány, Székely és Székely 4:03.4 (országos Ifjúsági rekord). A régi úszóversenyzés: 100 méteres férfi mérkőzésben: 1. Aradi 2:48.4, 2. Varga 2:57, 3. Végvári 2:51.2. (Rönsök verseny volt.)

100 méteres férfi gyorsúszásban: 1. Ipsos 1:54, 2. László 1:52, 3. Gara 1:50.

100 méteres férfi plüssúszásban: 1. Varga 1:28, 2. Janics 1:32, (Együttműködés verseny). A vízilabdacsapatok a Budapesti Honvéd Ifjúsági csapat mellett: 1. A mérkőzés nagy közönség előtt 9:2 (1:1) arányban a Dózsa csapata nyert.

A nagyváró rangadót Horváth László, a Bajai TEB Szakmai Szervezetének élnöke és Irési vágyadón. A város dolgozó nagy úszóversenyzőket, akik az egyes eredmények után a hívat úszóversenyzőket tartják.

VIZILABDA

A Bajai Honvéd úszóverseny keretében rendezte Baján az első bajnoki vízilabdamezőket. Az Eszteróvá Bácskiskunmegyei bajnoki látkészű s ordn a Honvéd 6:5-es mérkőzés után 13:3 arányú győzelmet aratott a Bonyháid Vörös Lobogó csapata felett. A nagyszámú érdeklődő közönség örömeivel üdvözölte az újradiszkózó úszó- és vízilabdacsapatot.

Tudósítás az első bajnoki mérkőzéséről (Bácskiskunmegyei Népújság, 1952. 6. 20.)

Petőfi 2-1 arányban felült is kerekedett a Honvédon. Ugyanakkor a közölkélműzöttek együlete nem bizonyult tartósanak – egy Baja méretű város valószínűleg akkor is túl kicsi volt két vízilabdacsapat kiállításához. Talán ez a magyarázata annak, hogy a következő években már semmilyen hír-adás nem szól a Petőfiről.

Megyei bajnoki vízilabdamerkőzés:
Tolnai Vörös Lobogó–Bajai Honvéd
11:2 (4:1). A tolnai csapat minden rúgásában jobb volt és még ebben az arányban is megérdemelte a győzelmet.

Összevont megyei vízilabda mérkőzés:
Bajai Vörös Lobogó–Komlói Bányász 5:3 (3:1).
A budapesti játékesztő nem jelent meg a rangadóra és így a csapatok barátságos mérkőzést játszottak.

Bajai Bástya–Kecskemét: 6:2 (0:0)
Az első félédben Kecskemét magabiztosan jól játszott és emberhátrány ellenére is vezetett. Szünet után az egyik legjobb bajai, Mayer központos állt és gójjalval Baját javára fordította meg a mérkőzést.

1952. 1954. 1955. Érdemesség az egyesület folyamatos névváltozása, habár a csapat végig a honvédség igazgatásában maradt.

1952-53-ban jelentősen megerősödött a csapat. Horváth László tanár úr közbenjárására létrejött a bajai laktanyában egy ún. sportszázad, ahova jó néhány igazolt vízilabdázó katonát vezényeltek. Az 1952-54 közötti Baján tartózkodó „katonapólosok” több szempontból is mérőkövet jelentettek a bajai vízilabdázás történetében: ezzel az 5-6 emberrel a csapat olyan mértékben megerősödött, hogy a bajai fiúknak 1953-ban sikerült megnyerni a területi bajnokságot (a Komló elleni döntő mérkőzés a bíró verekedés miatt idő előtt lefújta). A katonapólosoknak oroszlanrészként volt továbbá a bajai utánpótlás kinevelésében, technikai oktatásában is. Ennek sikerességét jelzi, hogy miután a katonapólosokat 1954-ben elvezényelték Bajáról, az itt maradó csapat meg tudta védeni a területi bajnoki címet egészen 1956-ig.

A felületű vízi sportok nagy népszerűségnek örvendtek a bajeiak körében. Vasárnap délelőttöként egy-egy úszóversenyre és az azt követő pótlómecsekre több ezer néző látogatott ki, akik a doők előtt a partoldalba épített lelátón, a Sugovica-hídon, illetőleg a szemközti Halászponton állva szurkolták végig az összecsapásokat.

A bajai vízilabda-szakosztály sikereinek csúcspontját 1954-55-ben érte el, amikor osztályozó mérkőzést játszhatott a másodosztályba kerülésért. A bajeiak a mérkőzést 4:2 arányban elvesztették, ugyanakkor – Pigele tanár úr elmondása szerint – még ha a csapat fel is jutott volna az NB II-be, nem lett volna reális esély a bennmaradásra, hiszen Baján csak nyáron, legfeljebb 2-3 hónapot tudtak a pólosok intenzíven edzeni, az év többi részében szárazföldi edzésekre kényszerültek – ez pedig országos viszonylatban nem bizonyult volna versenyképesnek.

Némileg javította a körülményeket, hogy a Honvéd támogatásával a csapat hetente átjárható a pécsi uszodába edzeni, és hogy a téli hónapokban a bajai eozgyár az úszók rendelkezésére bocsátotta egyik meleg vizes tartályát – a szármottevő fejlődéshez azonban ez nem lehetett elégleges. 1955-ben megoldódnai látszott a probléma: ígért szillett egy 10x20 méteres, fedett, szénflútes uszoda megépítésére az eozgyár udvarán. A tervek ugyan elkészültek,

csakhogy mire a város az anyagi fedezetet megteremtette és megkezdődhetett volna a kivitelezés, jött 1956 oktobere...

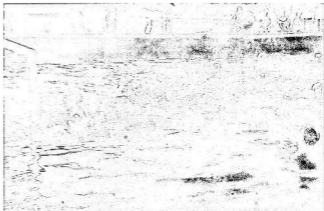
A forradalom a bajai vízilabdázás aranykorának végét is jelentette: Horváth László tanár úr és a pólosok nagy része elhagyta az országot, így csapat híján az edzőknek is vége szakadt. Az itthon maradt sportolók mindent megtettek az úszó- és vízi-

labdasport feltámasztásáért. Az új edző Bakos László, segítőtársa pedig Evetovics Iván lett, a legendás bajai csapat egykori háttvédje, aki később elismert edzővé vált (egy időben a malajziai úszóválogatott kapitány is volt). Am hiábavaló volt minden lelkesedés és erőfeszítés: 1963-ra a vízilabda, majd két évvel később az úszás is teljesen eltűnt a bajai sportélet palettájáról.

A csapat 1954 nyarán:

Mayer, Huryl, Vátovics, Wagner, Békés, Pézsa, Heiskó (Apity Milos gyűjteményéből)

Pillanatkép egy hazai mérkőzésről (Apity Milos gyűjteményéből)

20 évvel később, 1984. május 1-jén végre fedett uszodát avathatott Baja. 50 métereset álmodtak, ám végül – anyagi okokból – 25 métereset építettek. Azóta ez az uszoda számos úszótehetőség pályáját alapozta meg, gondoljunk csak az 1995. évi bécsi Európa-bajnokságon ezüstérmes Klockner Editre, vagy a 2009. évi római világbajnokságon 1 arany- és 2 bronzérmét szerző Hosszi Katinkára. Az úszás mellett 2003 őszén a Sugovica Vízilabda Egyesület megalakulásával újjáéledt a pótló is, a Rozmárok jelenleg a felnőtt- és a serdülőbajnokságban szerepelnek. Az 50-es évek vízzipólsói, a veterán Rozmárok pedig immáron 20 éve minden nyáron összegyűlnek egy találkozóra, hogy együtt eleveítsék fel a dífleveket és a közös sportélményeiket. Erre a találkozóra akár több ezer kilométeres távolságból is hazajönnek, és egy-egy alkalommal vízbe szállnak az 1956-ban

külföldre távozott útsárgak is. Vajon mi az az erő, ami mintegy 50 év múltán is visszahúzza a szíveket Bajára? A magyarságot talán a 2009. október 31-én elhunyt Evertovics Iván visszaemlékezése adhatja meg: „Mondjátok meg nekem, mi volt a kertekben a jó? A szálka? A hideg víz? A hiányzó fordulódeszka? A selygolyóvá ázott rüplabda bombái? Miért rohantuk a vasárnapi ebéd után játszani? Játszani együtt. Együtt, egy felejthetetlen csapat. Ezek voltak MI, és ilyen nem lesz több soha!”

Pass Dániel

III. Béla Gimnázium, 12. B osztály

Enitan is köszönöm a segítséget mind azoknak, akik hozzájárultak munkám elkészüléséhez: felkészítő tanáromnak, Rabi Magdolnának, beszélgetopartnereimnek, Apity Milának, Bácskai Keve atyának, Elek Istvának, Horváth Lászlónak.

A dokk. Milhamov Dániel gyűjteményéből

Ragyog a fényesség

Tisztelgő kötet Udvardi Erzsébet nyolcvanadik születésnapjára

Tavaly decemberben, még karácsony előtt jelent meg az a szeretetkönyv – igen, úgy érzem, ez a megjelölés fejezi ki legpontosabban a könyv lényegét –, amely a barátok, pályatársak és művészek tisztelőinek írásából született meg e kerék elforduló alkalmából. Az összesen hatvanegy, többnyire személyes hangvételű, változatos hosszúságú és mondanivalójú ízeset, levél, visszaemlékezés, vers és kotta (1) emberről és művésztől egyaránt szól, a megtett út, a vizek – Sugovica meg a Balaton – partján kitejesező művészi pálya színesen, de mégis a maga teljességében rajzolódnak ki előttünk. Igaz, nem kronológus sorrendben – az a tíz évvel korábban megjelent monográfiában (Korzenszky Richárd – Kratochvíl Mimi: *Udvardi Erzsébet*, Budapest, Szemenkír Kiadó, 1999) követhető nyomon –, hanem az emlékezősek szíriójé által mozaikos sokszínűségben.

A már eltávozott családtagok – Tamás István, a férj és Udvardi István, a testvérbáty – megszólaltatása, alakjuk felidézése és Udvardi Erzsébet írásainak – emléktörzsdékek szíleiről és főkiskolai mesteréről, Bernádi Auréliáról – újbóli közreadása csak fokozzák a kötet személyes hangvételét.

A visszaemlékezők azt is jól érzékeltetik, hogy Udvardi Erzsébet és Tamás István alkotóházának ajtaja minden jó barát – köztük szellemi életünk számos kiválósága – számára mindig nyitva állt, és nincs

ez másképpen ma sem. Ezért is válhatott Badacsonyotomaj a Balatonfelvidéki egyik szellemi központjává, amit tovább erősít az értékes műalkotások, „létnivalók” megjelenése a település különböző pontjain: a bazalttemplom oltárképe (*Az utolsó vacsora*), az Udvardi Képtár a régi házában és a legújabb, II. János Pál, Karol Wojtyła emlékhelye a badacsonyi hegyoldalon. Azt talán mondanom sem kell, hogy ezek megvalósulása egyértelműen Udvardi Erzsébetnek köszönhető!

A könyvben természetesen nagyon sok az első szülővárosiról, Bajáról, és nem csak a helyi szerzők – Bálint Anitla, B. Mikli Ferenc, Bánfi Tibor, Schmidt Antal és szílelőcsüik, Baja-szeretőkük okán még hadi soroljam közjükk Jávor Bélát, Udvardi Erzsé-

betet és Udvardi Istvánt – írásában, hanem mások szövegeiben is. Például Perjes Kláriában, aki 2008-ban pünkösdi kiállításait nyitotta meg: „Egyszer, egy késői este csöng a mobilom, Erzsike az. – Pasziánszozás közben eszembe jutott, hogy nekem kellene megnyitnom szülővárosomban a pünkösdi kiállításomat. Megjédtem, zavartan voltam, a legfőbb érvem a megtisztelő felkérés elhárításában az volt, hogy a legkevésbé sem vagyok szakértő, keresnie kellene egy művészettörténész. Mondanom sem kell, nem érdekelte a nyafogásom, eldöntötte és kész... Már a régi házból átalakított Képtárban rájöttem, milyen fontos nekik a család és a szülőföld. A fal mellett becsomagolva állt a sok kép, memród érkezett vissza Brüsszselből és még nem volt ideje kibontani. Egyet mégis kibontottunk, ami természetesen egy bajai kép volt, a Barátok templomával, gízlinggal és Tóth Kálmán szobrával, havas táj silű geszturye állatival. Valami nagy-nagy szeretettel készíthetett a szülővárosról, amelyet megmutatott egész Európának...”

A könyvet sok színes reprodukció, fénykép, bibliográfiái utalások, könyvillusztrációk és tv-szerelvények mutatják teszi teljessé. A kötetet szerkesztette dr. Korzenszky Richárd és Kratochvíl Mimi, kiadta a Tibanyi Dencés Apétség. Megvásárolható a Tourinform Irodában (Szentmiklósgyűjtő tér 11.).

Schmidt Antal

MEGYE	SZÉKHELY	HATÁLYBALÉPÉS
Baranya	Pécs	1950. február 1.
Bács-Kiskun	Kecskemét	1950. február 1.
Békés	Békéscsaba	1950. március 16.
Borsod-Abajj-Zemplén	Miskolc	1950. március 16.
Csongrád	Hódmezővásárhely	1950. március 16.
Fehér	Székesfehérvár	1950. február 1.
Győr-Sopron	Győr	1950. március 16.
Hajdú-Bihar	Debrecen	1950. március 16.
Héves	Eger	1950. február 1.
Komárom	Tatabánya	1950. március 16.
Nógrád	Sálgótarján	1950. február 1.
Pest	Budapest	1950. február 1.
Somogy	Kaposvár	1950. február 1.
Szabolcs-Szatmár	Nyíregyháza	1950. március 16.
Szolnok	Szolnok	1950. február 1.
Tolna	Szekszárd	1950. február 1.
Vas	Szombathely	1950. február 1.
Veszprém	Veszprém	1950. március 16.
Zala	Zalaegerszeg	1950. március 16.

Az 1950-ben kialakított új megyék

A megyerendezést jogszabályi keretek között valósította meg a politikai hatalom. Ennek alapja volt az 1949. évi XX. törvény, amely a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szól. Az alkotmány hatályba lépésével a korábbi vármegye megjelölés 1949. augusztus 20-ától végleg megszűnt. Az alkotmány határozza meg az ország területi igazgatásának alapelveit és írta elő, hogy a területi beosztás részleteiről a minisztertanács (kormány) döntson. Ennek szellemében született meg az 1949. évi XXVI. Törvény, amely a székesfehérváros, Budapest területének új megállapításáról szól, ennek alapján

szek június 1-én és jogszabályi beosztásról, továbbá néhány esetben járásközi megszüntetéséről, létrehozásáról vagy székhelyének megváltoztatásáról.

A megyerendezés előtt és után összesen 30 település töltött be megyeszékhely szerepet. A rendezés során az addigi 25 megyeszékhely közül 11 elvesztette ezt a szerepét – köztük Bajsa is –, öt város pedig ekkor szerezte azt meg.

1950 előtt mindig voltak olyan megyeszékhelyek Magyarországon, melyek nem voltak városok (pl. a rendezés előtt három). Az 1950-nel beállt változás után valamennyi

megyeszékhely város volt. Itt kell ismertetni azt, hogy Csongrád megye székhelye 1950-ig Szentes volt, 1950-1962 között Hódmezővásárhely, Szeged csak 1962-től vette át ezt a szerepet. További két megye, Komárom és Nógrád esetében a megyei tanács végrehajtó bizottsága csak 1952-ben költözött át Esztergomból Tatabányára, illetve Balassagyarmatról Sálgótarjánra, a köztérv idősen tehát a korábbi két megyeszékhely átmenetileg megőrizte szerepét. Meg kell jegyezni azt is, hogy egyes állami szervek nem a megyeszékhelyen voltak megtalálhatók 1950 után sem. Így a Komárom megyei bíróság székhelye csak az 1980-as években került Esztergomból Tatabányára.

A Békés és a Nógrád megyei bíróság székhelye pedig 2000 után is Gyulán, illetve Balassagyarmaton van.

1950. június 15. napjától jogszabályi szintre emelték az egész országra kiterjedő és törvényhatóság városi jogállást. Így azok egy része vagy megyei jogú városná vált, illetve az adott megye hatáskörébe került városok lettek.

Baja városa többszörösen veszteséket kért ki a megyerendezésből. Megszűnt megyeszékhelynek lenni. A megyehéza kitért 1950. február 1. után. A teljes apparátus, a testület, a családok Kecskemétre költöztek. 1950. június 15-ével elvesztette törvényhatósági jogú város jogállását. Az új státusza: a bajai járás székhelye. Elköszönt 1950. február 1-jével a Bács-Bodrog vármegyei Tankerületi Főigazgató. Hivatala Kecskemétre költözött, ahol beolvadt a megalakult megyei oktatási osztályba.

A városnak az új helyzetben új történelmet kellett csinálnia.

Dr. Molnár János

Vízcepp

Nagy érdeklődéssel olvastam Laki tanár úr írását (*Bajai Honpolgár*, 228.sz.) a folyókról. Külön öröm, hogy a városban kiemelt figyelemmel kísért témát „ismeretterjesztő” szinten is igyekszik közebe adni. Hasznos kezdeményezés, támogatandó ötlet mind a szerzőtől, mind a megjelenéstől, igen népszerű *Bajai Honpolgár*ról. Ezért is gondoltam arra, néhány picike észrevétellel megpróbálom segíteni ezen ismereteket.

Számomra is tartogatott új információkat a cikk. Már évek dolgoztam a vízügyi szolgáltatásban, később a környezetvédelem terén is tisztodottem, de ezzel a kifejezéssel, hogy *vízterület*, a cikkben használt összefüggésben nem találkoztam. Nyilván ez az én hiányos-

ságom. Talán az időközben elszáradt néhány év a bűnös szegényes ismeretém, de akár-hogy is van, nem javaslom a használatát, mert megelégszünk, esetleg félretérésre is adhat okot széles esetben. Az általam ismert fogalom, amely véleményem szerint egyértelműen felel a mögöttes területet, eseményt, a *vízgyűjtő terület*. A folyó vízgyűjtő területe az a felszín, amelyre lejutó csapadékok a kérdéses vízfelületbe jutnak előbb vagy utóbb. Tehát többségében morfológiai adottságok a meghatározók, amely területet a vízválasztó határol. Számomra a vízterület egy jól lehatárolható, összefüggő, természetes vagy mesterségesen kialakított, vízzel becsírt felszín képzését kelti. Lehet, hogy tévedek.

Megemlítem, a cikkben írtakon túl, a folyók vízjárását, a hirtelen árszaks kialakulását lényegesen befolyásolja a vízgyűjtő terület fedettsége, növényzettel beültetése, elsősorban az erdők jelenléte vagy hiánya. Az erdő vízviszatartható képessége igen jelentős. Az erdő a hirtelen ártulások kialakulását, a talaj pusztulását, erózióját és a beszívargás mértékét befolyásolja. Napjaink legjobb példája erre a kárpátaljai, a Tisza vízgyűjtő területén elkövetett eszelen tarvási erdőirtás, valamint ezt rábágyasztalkodásnak neveztek talán, amelynek köszönhetően a Tiszán tapasztalt, kiszámíthatatlan tartósságú és gyakoriságú áradások.

Az árvízvédelmi művek, gátak építése óta két fogalmat kell megkülönböztetnünk, rögzíteni, amelyet nagyon sokan (pl. a „médiá” szinte rendszeresen) összetévesztenek. A cikkben nagyon helyesen van az árterület leírva, az a természetes terület, ahova a folyó áradása gátak nélkül kijutna. Sajnálatos, de ennél zavarosabb a hullámter fogalma, a meder partléle és a gátak közti terület, amelyre a megtelt mederből először juthat a víz, de semmi esetre sem „a gátak közti vízterülethez ömlik”.

A „jeges árvíz” egy „speciális” árvízi jelenség, nem is sorolható a cikkben em-

lítették közé. Akár azt is lehetne mondani, pont az ellenkezője azoknak. Veszélyességüket, azonos meteorológiai körülmények közti, a kisebb vízhozam inkább jelenti, mint a nagyobb. Ennek oka a kisebb víztömeg könnyebb lehűlése, a gyorsabb jégképződés, ezért hamarabb történhet a meder teljes elzáródása, a felduzzadt víztömeg, kisebb energiája miatt, az elzáródást kevésbé tudja átszakítani. Ezért óriási a jéggátó hajók szerepe, mert a vízfelület összefüggő befagyását akadályozzák folyamatos közlekedésükkel, a kisebb megállások bontásával. De ezt a

korábbi cikkeik igen szakszerűen, részletesen ismertették.

Fontos az áradás és a duzzadás közt különbséget tenni, „a gátakon kívüli területre is kijut a megduzzadt folyó, vagyis valódi árvíz keletkezik”. Az áradást a „többel” vízmenyiség okozza, míg a duzzadást inkább a természetes vagy mesterséges lefolyást akadályozó körülmény. A fentiek erre jó példák.

Csak remélem, hogy ezzel a néhány gondolatmal segíthettem a megértést, a kiégszítések növeltek a tárgy cikk értékét.

Székely György íróval

Bajai halászlev(ek)

Bajai hangulatok és egy rántott borjúláb

Kezembem a hatalmas kulccsal lassan lépdelek felfelé a templom tornyiba. A kulcsot most kaptam Feri batyától, a Barátok templomának tölcséjétől. Vasárnap dél van, a nagymisze után, lassan terelgetem felfelé gyermekeimet, hogy nekik is megmutassam azt, amit én is velük egykoron láttam harminc éve. Mit is? Baját onnan, ahonnan kevesek látták, a magasból. Néhány lépcsőfok már elkorhadt, a kabátot magadra kell emelni, mert itt a toronyban nem takarítanak minden helyen. Jobbra egy galamb szállt le végleg, röptét már nem folytatja sosem. Kinyitom az ajtót, amely a győlojáróra vezet. Kilépek és megfogom a gyermekek kezét. Alattam a város, amelynek majdnem tengelyében állok és nézem a Szentháromság teret, a szigetet, messze a Duóst, s ahogy lassan körbejárunk, a Dérikertet, a Livódiát, a Rókus temetőt, ott távol a Bokodi utat nagyapám messzeébe rejti szőlőjével. Az Alvégen Szidi nénem házat keresi a tekintetem és a szilipet, odébb a szerb templom tornyát, a Duna-hídat, a vasútállomás előtti vonatkeretet és persze ott, a Bathányi utca elején azt az öreg csercepekkel fedett házat, a Sugóútól a másodikat, ahol egykor megszálltam: Ragyog a nap, dél van, az utcának már alig jár valaki. Baján vagyok, ahol nem lakom, de ahol otthon vagyok. Alattam a város, szerzem bejárják, mintha újra használni kellőzödne madár lennék, amely lassan körbeperepli a levegőbe, és magába issza a város képet.

Lassan befejeződéhez közeledik ez a könyv, illő hát számot vetni. Annyi mindennél írtam már, régi történetekről, egykor itt élt papokról, komédiásokról, bajai szőlőkről, borokról, strandokról, vízekekről, halakról, halászokról. Régi disznóvágásokról,

karácsonyokról, Vodicáról, piszokról, a Rókus temetőben végső álmukat álmozókra, hadd írjak most bajai hangulatokról, nekem kedves helyekről, emberekről, akik miatt Baja otthonom, még akkor is, ha sosem láttam itt, csak életem legfontosabb bőségeit, összességében éveit töltöttem itt, és itt éltek mindazok, akiket a legjobban szerettem. Nagyszüleim, nagyapám, nagybátyám, unokatestvéreim, keresztanyám, keresztapám, itt töltöttem a legszebb napokat szüleimmel, testvéremmel, és mert Bajáról házasodtam, feleségemmel is.

A Szentháromság téren már erősen esteledik, lassan felgyulladnak a fénycik, Szidi nénivel, nagyanyám hájával megyünk hazafelé. A kizsított ruhákat már kiszállították a megrendelőik lakóira, és most betérünk egy fagyira a Belyérosi cukrászdába. Voltunk Fincsuménál, Felvidékinél, a két doktoronél, utóbbi a szerb templom mellett, Flórián doktornál a Szent Antal utcában és még három helyen. Szidi néni adta a vállára terített tiszta zakókat, és a két karján hozott nadrágokat, szoknyákat. Meleg, nyári este van, a Sugó felől némi enyhéség száll a térre és a víz könnyű illata. Három gombócot kérek, másnát, citromot („Piam, sose egyél tejes fagyilaltot” – mondja anyám, aki most nincs itt), ezért vanlitt is kérek. A korzón sétálunk haza, a Nemzeti szálló (boca, Béke) teraszán nagyobb társaság mulat, kihallatszik a zene, most nem Bartók játszik, mint egykoron, előfeszaladok és felülök a kőcorozánál hátra, kezembem a fagyilatos tölcsét. A Bathányi utca sarkán már csak a békák zenélnak a Bagolyvár felől. Szidi néni nem sokat beszél, mert nem a szavam embere, de nem számít, elég, hogy érzem, engem sze-

ret legjobban a világon. És én őt. Tántinak hívom, mert már volt egy Szidi tánti a családban, ő engem Brekusznek. Elfogyott a tölcsér is, kissé ragadó a kezem, de Szidi néni megfogja, és én boldogan teszem az övébe. A kapukalca a nagy bejárati kapu alatt épp annyira van bedugva, hogy ne lógjon ki, mindig odaszessük, ha elmeleglik. Benyúlok, kivesszem és kinyitják a kaput. Mindjárt kezdődik a kártyázás, a lórum, és folytatódik a bajai este.

Nyári vasárnap délután anyámmal, apámmal megyünk a Rókus temetőbe. Érdekes mód mi csak hétköznap jártunk strandra, vasárnap sosem, nyilván, mert mi nyáron szabadságon vagyunk, akkor hadd menjenek, akik hét közben dolgoznak. Már túl vagyunk nagyapama finom rántott csirkéjén, a főtt kakoricsán, az almáspitén és a görögdiánnén is. Apám már délutáni alvást is abszolválta, a meleg is engedett, irány a temető. Hídsai néni ül a temetőkapuban, mint aki nélküli a temető nem is működne, ha ő nem lenne, a halottak is elköltözzenek, a temetéseket beszüntetnék, mert Hídsai néni és a temető elválaszthatatlanok, ahogy ott ül terebélyes szoknyájában, örök fejeközéjével és kóti a csokrokat, szájában a raffia, kitényén két zseb, onnan ad vissza. Most szagos szegfűt árul, meg dáliait, minden sárra viszlünk egy-egy csoport. Körbejárjuk a sírokat, elvez cserélünk, letesszük a virágokat, elimádkozunk egy földvilágyat vagy egy miatyánkot. Sok sír van, nagy-szülőkötől úkányáig, oldalgái becsik, nénik, csak ezeket a furcsa neveket, Taub, Stüff, Vidovits, Jurátovics, Zsvánovics, Rábi, Hangos. A Deák Ferenc utcai Rozsin lenézünk a magas falról, Laci és Zoli, két

unokabátyám megy a Patak utcai focipályára, a Bácska játszik bujnikot. – Nem jössz, Prűcsök? – kiáltanak fel. – Megyek! – mondom boldogan, de anyi idő nincs, hogy a Rókus utcai kapun megkerüljük a területet. – Elkaptak! – mondja Laci, anyám ellenkezése dacára apám lágyan cselez, és nem félek, mert tudom, jó kezeiből jó kezekbe kerülök. Kis önfelédítéssel és Laci erős karjai kapnak el. A pályán vagy félezer ember, már a bejáratnál hallok a tömeg felhűrdülését, ahogy egy helyzet kimaradt. Itt játszik a két Dujmov (Dunai), Páncsics, az idősebb Albert, mind többkarátos nagygyúti még országos szinten is, rövidesen el is viszik őket Pestre, Fekete-Kovács Győző az edző, apám egykori játéktársa, mert apám is itt rúgta a bőrt egyetemista korában középfedezetként, amikor éppen nem az egyetemre látogatottan evezett. Futballelőzője legendás tanácsa: „A futball lényege megfelelő időben a megfelelő helyre rúgni a labdát” és ma már tudom, ez nem csak a futball lényege. És vége a meccsnek, a tömeg teljes szélességben elfoglalva a Deák Ferenc utcát, a meccs eseményeit vitatva sétál hazafelé a nyári estében.

A Sugó partján állók a köveken, kezében pecabot, a nap lassan araszol lefelé a szigeti fűk mögött, a Sporthorgászokhoz most jön be egy moterosának, olyan csendben duruzsol csak, mint egy dongó a nyári eszben. Nincs kapás, pedig most is ugyanúgy gyírtam a paprikás kenyert, kis venyigszárra tekertem a drótot, de nincs még rajta egy hal sem. Feljebb, a Nagybűdösnél is áll két srác, csak néha hallok a hangjukat, ha fognak egyet. Lassan ével öttem egy öreg halász, a Madarászhoz tart, kiköt, hallok a vízen át, ahogy a lánc csörög. A nap visszastűrközödik a hullámokon, most hirtelen eltűnik a dugóm, kirántom, de már késő. Pedig ma is szeretnék öt-hat sneicget paprikás lisztbe forgatva megsültetni nagyapámával, mert azt nagyapya is szereti és nincs fontosabb, mint hogy a nagyapya a saját fogásai halmasra azt mondja: – Ez jó volt – és így rá egy főcsőst. A második kapásra tízcentis a fogás, levezem a borogró, ráfűzöm kopolyájánál a drótra és beengedem a vízbe. Egy már megvan. Szerelmespár andalog el mögöttem kézen fogva az alsó korzón. Belépek egy kikötött csónakra, hátha bejebb nagyobb szerencsém lesz, de nem, ez a ma este nem az enyém, az egy seneig a macskák lesz. Nagyapya hangját hallok az utca végeről lekeltani: – Bée-lus, vacsoraa! Feltekere a damilt.

Tele van a Barátok temploma, Feri batya utolsókat ríz a tömjénnel teli füstőlőn, majd kezébe veszi a monstranciát, vállára arany palást kerül, annak végével fogja az oltárszentiség tartóját, és háromszor éneki jellegzetes tómusával, mindig egyre emeltebben: – Feltámadtam, alleluja! Ezt a napot az Úristen adta, alleluja! A harmadik után megszólal az orgona tutti, Kancsár kántor új minden regisztrert nekieresz, rákezdenek a harangok is, elindul a körmenet, elől a ministránsok hosszú sora, majd Báldud snya, azután Simi bécsi a füstőlővel, végül Feri batya az Úr testével. A tömeg szertnyílik, a szűk kapu kiáramlik a menet, mire kiérünk, a körmenet eleje már bekanyarodott a Széchenyi utcába, gyorsanunk Nagyszombat este van, lassan sötétedik, a térre nem engedi be a kórt a hővért feltámadási körmenetet, csak a templomot körülhajtják meg. – Feltámadt Krisztus e napon, alleluja / Hála legyen az Istennek! – énekeljük, s nekem már az esti füstőlő senka és a kemény tojások járnak az eszemben, friss reszelt tornával, fiatal hagymával, nagyapama sültötte foszlós kalácsal. Apám kezét fogom és én is énekelem, mint a budai Kapisztrán gyerekóráns tagja a feltámadási éneket. Tömjénfüstűt üszik a levegőben, s mire visszatérünk a templomba, már körbefonta a várost a márciusi este. Még élenceljük a Tántum ergo sacramentum-ot, megkapjuk az áldást, aztán még pár szó a templom előtt rokonoknál, apám egykori barátaihoz, de nagyapama már előkerített megteríteni, és holnap meg kell keresni, hová is táj a nyász.

A kajak látvány csöbben a Dunán, ahogy lefelé evezünk és keressük a Móríc-ág bejáratát, amelyet évről évre egyre jobban eltakarnak a bedótt fatörzsek, de megvan, mert itt volt tavaly is, amikor ugyanilyen nagy víz volt, mert a Mória bevezény csak nagyvíznél szabad, de még így sem könnyű. Kerülgetjük a tuskókat, a vízre hajló moccsai fűzetek, és élvezük a nyári délután békéjét, hiszen hol lehet nagyobb béke, mint itt, a dunai holtágban. Bakcsó száll fel nagy lomhán, jobbra egy szilke géni egészen bevár, s csak akkor emelkedik lassan a levegőbe, kínözve minket, mint idegeneket a gemenci erdőből. Igaza van, nekem évente csak egy-két nap jut idejönni és bevezény a Mória, a Vén-Dunába, a Reztibe, ő pedig otthon van itt. Feleségem egykorvult vizimolnár őseit emlegeti, mindig mondom, hogy későn születtem, legalább száz évvel előbb kellett volna, amikor még tiszta volt a Duna, nem vágták át kanyarjait, amikor még szappalynál látták a Duna vizét, és abból főzték a halászlét a

parton. Súlyom levelei úsznak a vízen, az evezővel alányúlok, hogy megfézzem, érett-e már a termése, a hegyes, fekete bika, de még nem. Száz méterre vaddisznócorda vonul át a lapályoson, majd úszik át a vízen, ezen a színpadon mindig történik valami, rétisus kering a magában, már lát valamit, de az a valami még nem tudja, hogy miről látják. Teljes a csönd, csak a Nagydundó dolog ide egy teherautó, ahogy úszárait lassan vontatja felfelé. Béke és csönd, a test, a szellem és a lélek teljes harmóniája, ez az, amelyre egy éven át várok, s most ma itt, a Móriaiban újra az enyém.

Bajai hangulatok? Miből áll a város, egykorvult élményekből, történelmekből, itt élt emberekől, akiket nem is ismertünk, csak villandányira vagy legfeljebb tiszterszél-szószor találkoztunk az életben. Arcok jönnek felém, Gínder bécsi, a Szenthárom-sági téri püspök borbély, aki kétézer nyírt a nullás géppel a hajamat az ötvenes éveikben, mert a szőlői verdik szertit ettől erősödik a gyerek haja. Ki tudja, igaz volt-e, de hajam tényleg erős lett, mint nagyapámé. Gínder bécsi a fairsz akasztott brószijon élesítette a baretváját, miközben rosszkedvűen vártam a széken az operációt, s amikor sorra kerültem, kézzel hajtott hajvégével ment végig a kobakomon, amíg minden tincset el nem tüntetett. Gróf Dadi, aki Gráfról magyarosított és még apósomnak volt kollégája a városházán, pirosproszkás arcával, hajlott hátával, mindig aktatáskával sietett a városban. Épp annyira Bajához tartozott, mint Puskás Gyuri, aki a lelci szegények derűs békéjével járt az utókon testvérmenyéivel, egész évben térdig érő bricseszadrágban és mindenki- nek így köszönt: – Sevas! (s-sel!) Egy Matyi bécsi, az Attila utcai cipészmeister, akireh szétfűzöltözött cipőinket vitták pár forintért javíttatni. Simi bécsi, a Vodicáról bejáró templomi mindenes, aki a körmenetekben olyan elegánsan lóbálta a füstőlőt, hogy bármelyik turifer megirigyelhette volna. Dani bécsi, aki nagyapám korán elhalt feleségének volt távoli rokoni, a sokszor benézett rövid rokoni látogatásra, ilyenkor kéréssemre élményeit mesélte még az idegenlégőből, mert ott is megfordult hajdanán. Perger Rózi néni, akinél a szőlőből hazafelé egy fagyim megálltunk. Daira Péter bécsi, aki nagyapámnak volt régi fiúvarosa, hiányzott a jobb kezéről két ujja, ahogy a gyeplőt fogta, s néha átadta nekem, amely akkora megiszteltetés volt, ha egyszer a Nobel-díjat megkapom, nem tudom, überehni fogja-e. Herczeg doktor, aki nagyviszlémmel bérrel albréleti szobát, és az esti órákban a város legszebb facér

Emlékek és tények

Nagy örömmre szolgál, hogy a bajai Duna-híd bombázásáról közölt tanulmányom érdeklődésre talált, egyes olvasókat pedig emléikei felidézésére és megírásán készítetett. Tisztelettel szeretnék reagálni dr. Vancsura Rudolf *Emlékeim a bajai Duna-híd bombázásáról* című cikkére.

Vancsura úr az áltált élményeiről rendkívül érdekes és összefogott beszámolót adott, mely számomra is sok új adatot tartalmazott, amit ezúton is köszönök. Ugyanakkor több ponton is ellentmondás alakult ki írásánk között, ami jelen cikkemben megkérdéseltek feloldani.

Az 1944. szeptember 21-i bombázást végrehajtó alakulatokat tényszerűen és pontosan ismerhetjük, ugyanis mindkét alakulat a 98. és a 449. Bomber Group hadművelleti tevékenysége nyomon követhető az alakulatirányítási könyveiben és a hadművelleti naplóikban. Ezek részletesen tartalmazták az egység aznapi bevetésének célpontját, a bevetett gépek számát, a felhasznált fegyverzetet, és az eredményességről is beszámoltak. Az első hullámban érkező 98. Bomber Group tevékenységét a cikkemben közölt célfőtől alapszám szerint: 11 óra 2 perckor hajtották végre a támadást, 75 db 2000 fontos bombát dobtak a célra, melyből 56 darabot minősítették találatnak. A második hullámban támadó 449. Bomber Group speciális jelentése alapján 1944. szeptember 21-én, reggel 8 óra 8 perckor 28 B-24-es szállt fel bajai híd célponttal. Közülük 26 gép dobott a célra összesen 77 db 2000 fontos bombát 11 óra 15 perckor, 13 perccel az első csapás után. ([\[ing.com/449th/449site.html\]\(http://ing.com/449th/449site.html\)\). Így azt gondolom, tényszerűen állíthatjuk, hogy ez a két alakulat hajtotta végre a szeptember 21-i bombázást.](http://www.norfield-publish-</p>
</div>
<div data-bbox=)

A bombázás során a szövetséges hadseregi légiere kötelekkel Magyarországon – a német, olasz és a többi városok, ispartelek többsége ellen végrehajtott támadásokhoz hasonlóan – a bombavetés leggyakoribb módszereként az egyes vetést, a sorozatvetést és a bombaszőnyeget alkalmazták. A sorozatvetésnél a bombakioldó automatáján a bombavetés időközét 0,1 s és 2,5 s között állították be. Egy 350–400 km/h sebességgel repülő gépnél a 0,1 s sorozat időközéi átlag 12,5–15 méteres emellett becsapódási távolságnak felelnek meg. Ezen tényezőket természetesen befolyásolták a környezeti tényezők (a repülőgép mozgása, a légellenállás, az uralkodó szél), így a bombák röppályája és az egyes bombák becsapódási távolsága jelentősen növekedett vagy csökkenthetett is. E bombavetési módot általában csak akkor alkalmazták, ha több kötelek támadott kisebb célokat, pl. hidat, légvédelmi ütegállást, lokátorállomást, kisebb vasútállomást. Leggyakrabban több Bomber Groupból álló közepes vagy nagy kötelékben támadtak, és ez esetben a bombaszőnyegen belül határozott meg az egyes gépek számára is a bombavetés módját, és ez szinte kivétel nélkül sorozatvetés volt. A korabeli sajtó ezt a bombázási módot szőnyegbombázásnak hívta. A zárt kötelékben repülő bombázó gépek a célterület fölé érve meghatározott jelre vagy parancsra egyszerre hajtották végre a sorozatvetést. Az első beca-

pódást követték megfelelő idő- és térközben a többi bombák. Adott bevetéseken nem használták ki a gépek maximális fegyverzetterhelési kapacitását, hanem a gépek számának növelésével és a kötelekben való elhelyezkedésük meghatározásával igyekezett a bombaszőnyeggel a célpontot minél jobban lefedni, és ezzel biztosítani a minél nagyobb találati valószínűséget. Ezért volt szükség mindkét alakulat bevetésére a bajai híd ellen.

Vancsura úr visszaemlékezése szerint a hidat és környékét nem védte légvédelmi alakulat ebben az időben. Előző cikkemben idéztem dr. Szilágyi vonalbiztos visszaemlékezését (*Magyar vasutak a II. világháború évtében*, szerk. Lovas Gyula, 323.o.), melyben említett tett a hidtól 200 méterre működő magyar gépágyús ütegről, mely a bombázás ideje alatt lötte a támadó gépeket. A személyes emlékeimnél túl Ungváry Krisztián *A Magyar Királyi Honvédség a második világháborúban* című könyvének 523. oldalán alapján a 101. légvédelmi tüzérezrosztály (2 ágyús, 2 gépágyús üteg) 1944. augusztusában Dumafőútvár–Baja térségében települt. Elvezénylésükre Bajáról októberben került sor Pécsre, decemberből pedig Budapestre. A hid bombázásának idejében a hadtörténeti kutatások alapján is tartózkodott tehát légvédelmi alakulat Baján. A Bátorán említtet gépgépyús is ehhez az alakulathoz tartozhatott.

Remélem, hogy Vancsura úr és a lap többi olvasója számára is sikerült tisztább képet adnom, és a felmerült részleteket pontosítani.

Galamboš Gábor

Kiegészítés

a Baja térségében 1944-ben lefolyt légi harcokhoz

1944. április 3-án vállik nyilvánvalóvá, hogy a március 19-én bekövetkezett német megszállás a békes hátszöveget sújtó borzalmat fogja használni szabaddá tenni. Bár az első „szerepess” amerikai bombázástámadás félkét a Weiss Manfréd művek hadifüzeteit, a kőolaj-finomítót, pályaudvarokat vette célba, az ezerharmincnyolc halálos áldozat véres napok közelébeledés jósolta. Tartani lehetett attól, hogy az angolszász légiere követi a német bíródalom ellen alkalmazott megtorlást. Nevezetesen: tömeges bombázással pusztítja a polgári lakónegyedeket is. Bár

kétségtelen, hogy pesti bérházakat is tarolnak le légiaknak, a pusztítás általában célzási pontatlanságnak következménye.

Mivel mintegy hónapnyi idő elteltével bizonyosnak tűnik, hogy a őltbörgő légiere erődök hadicélpontokat támadnak, Baja lakossága a biztonság illúziójába ringatózik. Pedig április 8-a óta már folyik egy olyan altatomos, rejtőző háború, melynek hadiösvénye érinti városunkat. Ez a Duna hajózó útvánján elaknásítása volt. 1944. tavaszán ugyanis a Foggia környéki repülőterekre több tucat kétnemű angol gépet

telepítenek. A Wellington Vickers típusú bombázók feladata a német hajózás akadályozása, bémítása. A lanszdrozott töltetek számaról információát szolgáltat a Csonkakerítő-Benczur szerzőpáros alapvető munkája: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán*. A magyar folyamőr megfigyelők ezerharomszáznyolcvankettő aknabecsapódást regisztráltak. Ezek kis bányája a Tisza, nagy része a Duna hajózó útvonalára hullott. A ravasz kísérletet berendezéssel kombinált, gromszal ödletes gyújtószerkezet sokszor játszotta ki a német és magyar

aknaszedők szakértelmét. Mint a „magne-ses indukciós akna” elnevezésből kitűnik, az igazság pillanatában a begyújtást kiváló áramlókést egy hajó vastómegének elvonnása idézte elő. A galád fegyver hatékonytágra mutatja, hogy hat hónap alatt mintegy kétszázszorosa toroná tőmegű német hajót állított el vagy rongg meg.

Azt a gépgyűt, melyet Galambos Gábor a Bajai Gábor a *Bajai Honpolgár* szeptemberi számában megjelent *Légvédelem a Duna-híd ellen, avagy kik is bombázták le a bajai hidat?* című cikkében megemlít, az aknatelepítő repülők elleni harcra állították fel. A hidatört tetején kialakított tüzelőállásra mind dr. Péterfi István bajai ügyvéd, mind Beocsik György, a III. Béla Gimnázium egykori gondnoka kitért, mikor velük háborús emlékeikről beszélgettem. Mindketten a bajai légvédelmi tüzérszolgálat tisztikarában szolgáltak.

Az angol bombázók líbasorba fejlődve, tisztes távközlőkkel kb. ötven-száz méter magasan követtek a Duna vonalát. Az öt-nyolc személyzet egykor tagja általában a Dunán ismerő jugszláv hajókormányos volt. Amak érdekében, hogy az akná a hajózó úton helyezkedjenek el, ő irányította a kioldószerkezet kezelőjét. A magányos gépgyűt az éjszakai bombázókban vajmi kevés kért tehetett. A cél megvilágítására ugyanis fényérzékelő kellett volna telepíteni. A sugárképek által befogott gépet a tüzérek jó eséllyel vehették volna célba. Csakhogy reflektoros különítménye a bajai egységnek nem volt. A gépgyűt bevetése egyelőre komoly kockázattal járt volna. Törökoltűzének villanása előlra helyét, így a tizenöt-húsz repülőből álló csoport valamelyik bombázója észleli és gépfegyverrel lecsapja a kezelőszemélyzetet. A tüzéreket ugyanis nem védte pajzsmező. A két emlelt tiszt emlíndta, hogy a légúegység éjszakai-ként bizony igen borús előzértelet foglalta el őrhelyét a szellős felhőkönakívárban. A löveget egyébként hamarosan le is szerelték, és dr. Péterfi emlékei szerint kb. a mai szabadtűzű helyén egy másik ágyúval pórtotta állították fel.

A hírdó védelmére telepített légléghárítás megfőléshész ismerünk kell a hadsereg e célra rendszeresített nehézfegyvereit. A 40 mm-es gépgyűt főként gyorsan mozgó, alacsony repülő célpontok ellen volt alkalmazható. Sorozatlıvésre állva ötszöve nyelte el a vezetésben adagolt tölőnyeket. Lőtávolsága 4000 méterre tehető. A 8 cm-es kaliberű, Mávag gyártmányú közepes légvédelmi ágyú hat-hét kilométeres magasságig volt hatásos. A két lövegtípust dr. Horváth Miklós *A 2. magyar*

hadsereg megsemmisítése a Donnál című könyvében jól bevált fegyvernek minősíti. Csakhogy ez az értékelés a szovjet arvonalozott tapasztalatokon alapult. Az 1944-ben ténáad angolászak légierő sokkal korszerűbb, gyorsabb, erős fegyverzetű gépekkel volt felszerelve. Még lényegesebb, hogy stratégiai koncepciójuk, harcászati módszereik szinte hatástalanú tették légvédelmi tüzérségünket.

1944 szeptemberében az április 4-én félbeszakított tanítást folytatták az iskolák. Az őrszereket azonban nem a gimnázium, hanem a budai vízhegy sziklabarlangjában berendezett légvédelmi központ határozta meg. Ide futottak be a magyar figyelő-őrök jelentései, tovább a balkáni német szakszolgálat figyelmeztetései. A központ „főrdórdót” tartott kapcsolatot a lakibeyi rádióadóval. Amint a németek észlelték az Adria térségében rendeződő amerikai bombázókötéket, és az közeledet a magyar határhoz, a rádió „Figyelem, légvédezés!” riasztást adott le. A következő jelzés a „Figyelem, légirádó!” volt, és ekkor már felvittották a szírnémet is. A rádió bekapcsolása és az adás követése mind a közintézmények, mind a magánlakások délelőttiének megszokott programjává vált. Az iskola csengőj már az első figyelmeztetéskor megszólalt, táskákba csomagoltunk és elhagyttuk az épületet. Mivel öt hónapát a Baja felé olimposzi magasságban húztak kondenzcsíkot a Liberátorok, szeptember 17-ig úgy véltük, városunk a kivételzettség békés szigete. Ekkor azonban a Duna hídját esekély kárt okozó légtámadás érte. Ez őszönözhetta a légvédelmi arra, hogy a Petőfi-szigetre, a Tejes partúra 8 cm-es légvédelmi ágyúkat telepítsenek.

Az esemény híre elterjedt a III. Béla Gimnáziumban, és néhány osztálytársammal elhatároztuk, hogy megnezzük az ágyúkat. Mivel szeptember 21-ének délelőttién is megszólalt a csengő, a kényszer-szünetet jó alkalomnak véltük a szemlére. A gimnázium kiírásától a légierőök érkezéséig kb. fél óra szokott eltelni. Valószínű, hogy a légy őzi napútésében túl hosszan időzünk a Sugovica-sétányon, nem sejtve, hogy amerikai barátaink ezúttal Baját tisztelték meg látogatásukkal. Így történt, hogy a Tejes partúra telepített lövegekhez kéve érkeztünk. Mintegy kétszáz méterre közelítettünk meg a szakszerűen beaott ágyúkat. A két alakú tüzelőállást kimélyítették, a kitermelt földből homokszukokkal megszereltet melvédte emelték. A 8 cm-es közepes légvédelmi ágyúkból kétfőre láttunk rá, de lehetőséges, hogy a bojkóktól eltakarva több ágyú is rejtőzött a csatornaparton. A megkö-

zéltes e pillanatában észleltük a bajlőslátlan közeledő gépeket, melyek menetirányra sejtette: a célpont ezúttal Baja.

Generációnk – ifjú kor ellenőre – olvasott és tájékozott ismerője volt a levegőből lesütő veszedelmek lehetőségeinek. Mivel tudtuk, hogy ilyenkor az ágyúk közlekedés életveszélyes tartózkodni, eliramodtunk a Véndiót övező platinok felé. Allg értünk a lombkoronák oltalmába, a vész lőttér. Az ágyúk éles csattanósaikkal szóáltak meg, és sívítva zuhogni kezdtek a bombák. Meglepetően sok, kb. három tucat ember házódott meg a platinosban, és lapult védelmet kerese az édes anyaföldhöz. Bár viszonylag távol, mintegy két kilométerre voltunk a bombák becsapódási helyétől, a hatalmas töltetek robbanása rémületet hatást keltett. A föld remegett és vonaglott alattunk. A platinok törzse recsegett, koronájuk nyögve hajladozott a légnyomástól. Valószínű, hogy a jórészt Dunában robbanó bombák lökéshulláma a vizen keresztül továbbították és rengette meg a szigetet.

A légy hávüléses érkezési oldalának impulzusai a lombok alatt meghúzódó emberek előtt az Apokalipszis vizióját idézte fel. Egy platin törzse mellett hárman húzódtunk meg. Sorstársaim: egy dávodai népiszelelt menyecske és egy szolgálaton kívüli közoktató. Nyilvánlóló, hogy a lombsejtor alatt menedéket keresők tökély egyaránt szorongatta a halálos félelem. A többség azonban meglapulva, rémületét magába fojtva élte át a megpróbáltatást. A fantáziájuk is csak a leghatóságabb dőrebessekkor jajaült fel egy „Jézusmáriáim!” erejéig. A katona azonban teljesen elvesztette a fejét. A bombák becsapódásakor felváltva sírt, imádkozott, káromkodott és szőlgátata ésszerűsáit. A pánik tüneteinnek ez a gátlástalan elszabadulása úgy megdöbentett, hogy valamelyet még a Dunánál dőrbőrgő pokolról is megfőlédeztünk. Olvassmányaim – melyek történelmi múltunkat megfőlétesen glorifikáltak – a nagy viházt a világ legkülönbő bajnokaként ábrázolták. A horvád úgy harcolt a Kárpátokat ostromló oroszai, mint Mihály királygya Belzebubbal. Bár egyetlen képviselőjének viselkedéséből nem szabad egy egysző hadsereg monlíjára következtetni, előttem a drámai percek alatt a hőrsz-ideál alaposan devalválódott.

Miután a csatszaj elült és a bombázók jól hallhatóan eltávoldoztak, előbőjtünk rejtőhelyünköl. Mivel már cserepnyí kedvünk sem volt arra, hogy megnezzük az ágyúkat, hazaindultunk. A Szentháromság téren áthaladva láttam, hogy a légnyomás szeszélyes következetlenséggel pusztított. A mai CBA üzlet felett betűtek az abla-

kok, továbbá beomlott egy bolt kirakatportáljára is. A városbáza ablakzemei viszont épen csillogtak.

A légítámadást közelről szemlélők egyike Martinovics utcai lakóhársam, Végvári Gyula volt. Ottomunk az események idején a baszjesztájsói Malomrén u. 8. számú porta. A bombázók közeledésekor barátjával, Palotás Ferencel a házakkal szemközti iskola padlásablakából figyelték a fejleményeket. A bombák sivításkor elhagyták harcoláspontjukat, a színetekben visszatértek a tetőre. A gépeket lajtrosztmozva – meglepő pontossággal – ötvemkét Liberátort számoltak össze. Bár a becspodási pontolótól mindössze egy kilométer távolságra tartózkodtak, a légnyomrás lökésállama aránylag kevés kárt okozott. A települést csak kis számú bombarepezés érte el. A Malomrén u. 20. sz. házának tetőcserepelt lyuggatták ki a szilánkok. Barátom határozatlan emlékszik arra, hogy a támadók a hídtől északnyugati irányba távolodtak el. Megfigyelte, hogy a légiattak alatt a boforsok (tehát közepes kaliberű ágyúk) löttek a Liberátorokra.

Amn vonatkozóan, hogy a bajai állomás helyű 5. hadrendi számú légvédelmi tüzérsztály részt vett-e az elhárító harcban, Lublováry György szolgáltatott részletes információkat. E témáról még 1993-ban beszélgettem vele. A százados Koszolyányi Károly ezredes osztályparancsnok segéd-tiszte volt. Beosztásából adódóan ismerte az osztály 1944-es vezénylési helyeit és

harcaztati alkalmazásukat. Néhány gépágyús szakaszt Guvlik Pál százados parancsnoksága alatt az Árpád vonalat védő kárpátaljai hadsergehez osztottak be. Az ágyús itegek és a többi gépágyús dűmántíli ipari létesítményeket védett. A hídra telepített, majd egy másik gépágyúval kb. 1944 májusában társított egység sorsáról az osztályparancsnokság nem kapott jelentést.

Galambos Gábor szeptemberi írásában két ízben is megemlíti a 101-es tüzérsztály közepes itegeit. A lövegek közül kettőt magam is láttam, továbbá emlékezik telepíté-sükre Végvári Gyula is. Az amerikai bombázócsoport által észlelt elhárítólözet ezeknek a boforsoknak a gránátjai produkálása. A gépágyús beavatkozása cftalan és eredménytelen maradt volna, hiszen az 5500 m magasságban haladó B 24-esek lötvolságuk felett repültek.

Az események pontosságára törekvő rekonstruálást nehezíti, hogy kevés a korabeli dokumentum. A hivatkozások túlyomó többsége a memória által őrzött emléképek, melyet utólag, nagy időtávlatlalt jegyeztek le. Hasznos kiegészítést szolgáltatna a Hadtörténeli Levéltár instanyagának átvizsgálása. A bombázásról a magyar városparancsnok, a figyelőőrök személyzete, az említett tüzérsztályételek parancsnokai is jelentést kellett hogy tegyenek. A hírlínc szeptemberben még működött, tehát van esélye annak, hogy ezek a számmakra értékes okmányok meg-lapulnak egy elneverő iratkötegen.

Dr. Dániel József

Visszhang

Mooussong Gyuláné budapesti olvasónk hozzájárulásával egy bajai rokonának 2009. október 2-án írt levelelől idézük az alábbiakat:

Nagyon köszönöm az új Honpolgárt! Sok érdekes dolog van benne. Biztosan meséltem már, hogy a szeptember 21-i bombázásnál ott voltam. Vonattal mentem (Bonyhádról Bajra – a szerk.) az iskolai programok után érdeklődni, de a híd előtt megállt a vonat – minket beteretlek az ártéri erődbe, ott élték át az egész szörnyűséget. Én akkor 15 éves voltam, de életem legborzalmasabb élménye volt. A hídróncs látványa ma is egész tiszta előttem.

A másik örömem a Prokop Péter pafesztőről szóló cikk. Ő 3. éves volt, amikor én a Képzőművészeti Főiskolára kerültem. Akkor már jártak apácák, szerzetesek és világi papok is a felsőlőkú intézményekben. Az 1948-ban kezdődő tanév előtt eltvólvoltatták őket egy borzasztó, gyalázkodó fáljtájságkú kísérletben. Rómában találkoztam vele megint. A Szent István záríndokházában lakott, ahol mi is megszálltunk, és ahol bajai apácák irányították a szálló életét – volt tanárom volt a főnök. Péter megítvott a műtérmebe és kaptam tőle három kis dedikált albumot, a már Rómában írt verseiről és címélkedéseiről, szépen illusztrálva. – Nagy örömet szerezett nekem a lap.

Arcképvázlat Torda Jánosról (1900-1982)

A Sugovica torkolatának áthelyezéséről (1931-1932), majd ezt követően az új leveztő mederszakasz bővítéséről Vörös Bélával közösen jegyzett ciklkünk tavaly novemberben jelent meg lapunkban. Ezt követően értesíttem Vancsura Péter vezérsztábmérnököt arról, hogy létezik egy mozgó-filmfelvételi is a korabeli munkálatakról, amit ő már látott, sőt ismeri a filmtekercsek őrzőjét. Így jutottunk el Goretyi Bélához a Flórián utcába, aái a következőket mesélte el az anatór filmesről.

Torda János bécait – akinek eredeti családí neve Tadiy volt – élete utolsó 10 évében ők gondozták. Nos, ő készítette a múlt század első felében azokat a filmfelvételeket, amelyek bepillantást nyújtanak városunk polgárainak akkori életébe, és ezeket őrdí mind a mai napra a Goretyi házaspár. Torda János – a legtfőbb bajaihoz hasonlóan – imádtá a vizet és ezt a filmfelvevője-

vel rögzített életképek is jól tükrözik (evészők a Sugovicán, kirándulás a Dunán, ár-vízí képek és a már említett torkolati munkálatok). De dokumentálta masinájával

Bajszentistván és Baja egyesítési ünnepegt, és bizonyára más érdekeséget is őrizhet a kis magánarchívum. Keskeny, közvetlen perforált filmtekercsek ezek, amiket Torda János kézi hajtású vetítőlvel jászott le az érdeklődőknek.

Felvetődhet a kérdés, hogy egy fiatalembek miből, hogyan tellet az akkóriban még ritkaság számba menő filmfelvevőre, vetítőre, sőt drága motercsónakra? A válasz a családí háttérben keresendő. János bécaí édesapja, Tadiy Márton tehető kömülés vállalkozó volt. Ő készítette el például a bajai templomok számára a gipszszobrászokat. Visszatéve a motercsónakhoz: a legelső kikötő volt Torda Jánosnak motercsónakja a városban. Egy svéd gyártnyárú 4 lóerős Penta motornal járt a Dunán (egészen Kalocsáig) és mellékáit. Rajta kívül akkoriban csak Flórián ügyvéd, Köbling malmos és még valaki rendelkezett motercsónakkal.

Torda János eredeti hivatását tekintve adóügyi tisztviselő volt. Emellett kitűnő műszaki írással megálodott, széles érdeklődési körrel rendelkezett, műveltség, sokat olvasott polgárként tartották számon Baján. Élete során jelentős könyv- és kottagyűjteményt – audio-diákta módon begépfelt is megantulni – halmozott fel. Házi műhelyében lóhajítású esztergapedaján dolgozott, amit városunk villamosításakor természetesen elektromos meghajtásúvá alakítottatott át. Igyekezett mindenkinek segíteni: órákat javított, pecásoknak horgászszesőket öntött, dr. Pump Józsefnek, a lelkes fotósok alkatrészeket készített fényképezőgépekhez. De nevével találkozhatunk a bajai csillagvizsgáló létrehozásánál is. Dr. Dániel József így emlékszik vissza erre az időszakra: „1945 után a csillagvizsgáló iránti érdeklődés összevetővált: Baján egy kis baráti kör. Bár tagjai nem művelték hivatászerűen a természetudományt, intelligens autodidakták voltak, és érzékelték a világegyetemre való rácsodálkozás élményének vonzását.

A kör legkarakterisztikusabb személyisége Borbás Mihály banktisztviselő, Békai Sándor lőszertudós, Bérczi László fényképező és Torda János műszerész voltak. Alkatrészeként gyűjtöttek, illetve szereltek össze egy kisebb tükrös távcsövet, melyet a főttér egy saroképületének tetéjén állítottak fel. A következő, 1955-ig terjedő időszakban szerzi meg Borbás Mihály a Tóth Kálmán utca 19. sz. alatti ingatlan, és építteti meg Knézy Pál főmérnök tervei alapján a ma is álló obszervatóriumot. A főműszer, a tükrös teleszkóp és a vele párhuzamosított lencsés távcső a budapesti Uránia Csillagvizsgáló igazgatójának, dr. Kulín Györgynek készíthetően került Bajára.

Az órámi és az optikai rendszer szerelésében és egyes elemek elkészítésében Torda János jelentős segítséget nyújtott. A Newton-rendszerű tükrös távcsőhöz dr. Kulín néhány kész okulárt, továbbá több, különböző fókusz távolságú foglalatban lencsét adott. Ezek tubusát János bácsi (így tisztelték a lelkes mechanikus) precíz

kis esztergagépén készítette el. A későbbiekben szűkezzéges vált a lencsés távcső átalakítása. A cél egy olyan projekciós rendszer megépítése volt, mely a nap képét kb. 15 cm átmérőjű kőrajzolatúra vetíti ki. A gyorsan élesre állítható, könnyen kezelhető toldatot sárgaréz elemekből műszerész barátunk építette meg.

A időnként macakcsodó, mechanikai felújításra szoruló szerkezeti elemek javításában János bácsi mindig készségesen, testi fogatékossággal semmibe véve figyelgen segított. (Válószerűleg többécs csontkárosodás miatt erősen sántított.)

Barátunkban nem csak a gyakorlatias, anyakelet zsemzestet tisztelték. Érdeklődésével mintája volt a huszadik század elején nevelődött, természetudományokra, műszaki vívmányokra élelken figyelő polgárnak.”

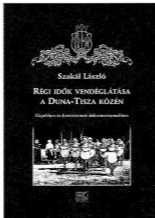
Torda János színes egyénisége, úgy érzem, megérdemli arcképvázlatának közreadását. Mindeszt csak megtehetően filmjeinek digitálizálása és helyi tévébeli bemutatása...

Schmidt Antal

Vendéglátásunk múltjából

Távolról sem nevezhetem magam a konyhaművészet szakértőjének, és a vendéglátást, az éttermeket, fogadókat, kocsákat is csak a vendéglélt szerzett tapasztalataim révén ismerem. Mégis szívesen olvasok gasztronómiai tárgyú újságcikkeket, vendéglőkritikákat, és a régi idők étkezési szokásairól, letűnt korok ételéről-italairól szóló írásokat is mindig szívesen tanulmányoztam. Így aztán örömmel vettem kézbe Szakál László *Régi idők vendéglátása a Duna-Tisza közein* című új könyvét, hiszen ez régióink gasztronómiai múltjában való kalandozást ígért.

A szerző maga is vendéglátósként kereste kenyerét; Jánosalmáról indulva előbb Kecskeméten, majd mostani lakhelyén, Soltvadkertben működött vendéglélt, miközben több sikeres szakácskönyvet is megjelentetett. Mostani könyvének alapjául pedig alighanem az szolgáltatott, hogy szenvedélyes gyűjtője régi ételpolcnak, recepteknek és szakácskönyveknek, valamint olyan képeknek, amelyek a vendéglátás múltját ábrázolják. Ez az album azonban nagyobb vállalkozás minden eddigi próbálkozásánál, hiszen egy aránylag nagy régió vendéglátásának múltját igyekszik feldolgozni, ráadásul előszavában az utóbbi 100-150 év fejlődésének áttekintését ígéri. Ez igencsak embert próbáló feladat, melyhez a szerző elsősorban a nyomtatott

sajtóban megjelent tudósítások anyagát használta fel, bár itt-ott személyes visszaemlékezésekre is utal. Miután a régi időkből – főképp a kisebb településekre vonatkozóan – eleve kevesebb sajtótudósítás maradt fenn, az arányok szűkezzésten bizonyos mértékig eltolódnak a 20. század ismeretése felé. Önmagában ez nem volna baj, bár miután a helyi lapok és folyóiratok cikkeiben a legtöbb esetben az említett vendéglőkről gyakran csak utalás-

szertűn eszik szó, az egyes településekről szóló részek terjedelmét a könyvben sokszor nem a hely (és vendéglélt) jelentősége határozza meg, hanem az, hogy sikerült-e a szerzőnek elegendő számban, arról szóba ejteni a helyi étel- és italvilágot.

A kötet feltűnően érelye szép kiállítású, hiszen már külsőjében is némi nosztalgikus hangulatot áraszt. Első rúnézésre nagyon értékes képanyaga is, hiszen a régi városi vendéglő életképei, kézzel, majd

frögéppel frott egykori menülapok ómagukban is történelmi hitelességűek. Igaz, ezeket talán jó lett volna koronként kiásni jobban szétválogatni, és az sem világos, hogy a méltán híres néhai nagybaracskai halfőzőbajnok, Farkas „Sobri” József képe vajon miért a Kecskeméti vendéglátás tárgyvaló részén szerepel. Szintén érdekes kérésért, hogy az egyes települések vendéglátásának ismertetése mellett a helyhez kapcsolódó ismert verseket is párosított, bár például Baja esetében ez elmaradt, holott minden bizonnyal lett volna művelőanyag. Az sem vitás, hogy a kötet összeállítása hatalmas gyűjtőmunkát igényelt, és rendkívül sok hasznos információ körül a felszínre általa, hogy azonban megtudjuk, milyen volt általában a régimúlt vendéglátás régióinkban, ahhoz csak bizonyos mértékig tudott hozzájárulni.

A kötet legnagyobb részében a szerző az egyes települések vendéglátását – meglehetősen eltérő terjedelemben – ismerteti, ki téve az adott település egykori fontosabb vendéglőire, szállodáira, bemutat néhány ismert helyi vendéglős családot is. Sajnos szűkebb régióinkból kizárólag Baja kapott aránylag nagyobb figyelmet, a legnagyobb terjedelmű részek Kecskeméttel, Jánoshalommal és Soltvadkerttel foglalkoznak. Ahol lehetett, a szerző híres vendéglőkkel, írásokkal is kapcsolatosra hoz egyes kocsmaikat, vendéglőket, bár itt meg talán túlzottan is csak Petőfőre koncentrált. (Pedig volt más nagy szállótje és vendége is a Duna-Tisza közének.) A kötet utolsó részében pedig egy „zenészbüszim” találunk, amely a régió ismert vendéglátós zenészeinek, cigányzenekarainak állít emléket, elsősorban fényképek és rövid életrajzok közléseivel. Bajáról Dankó István – nem azonos a kötetben szintén sokat emlegetett szegedi prímással –, Horváth Sándor, Dankó Lajos és Dankó László zenekara, valamint a valaha a környéken túl is híres bajai tamburások kerülnek említésre. Tartozik még a kötethez egy képgaléria is, amelynek nagy része a kiskőrösi Petőfi étteremhez kapcsolódik. Ennek grafikkal díszített, a könyvben bemutatott vendéglőkönyve néhány ott megfordult ismert személyiség (Sárdy János, Dánoki Miklós Béla) bejegyzését, illetve ott megtűnneplést esemény emléket érzé.

Baja város vendéglátós múltjáról egy 1940-ből származó összefoglalás és egy 1930-as évekbeli vendéglőlista alapján számol be, így a korábbi időszakra csak utalászerűen értesülünk. Persze a mai olvasónak már a Bárány (Lampfi), Vörös űkő, Háromkorona nevek sem mondanak sokat, de sajnos a nevek említésén túl in-

nen sem tudunk meg rójuk semmit. A többi, nagyobb egység (Nemzeti Szálló, Központi Szálló) esetében is inkább csak arról értesülünk, kik voltak tulajdonosai, üzemeltetői a méltán neves intézményeknek, ám nem lesz világos, melyik helyet kik látogatták, milyen speciális fogásaink voltak, mi is adta a hely szellemét. A későbbi korokról csak néhány semmitmondó újságcikk és három bajai vendéglős rövid pályarajza tudósít.

A kötetet lapozgatva azonban erős hiányérzet is keletkezhet az olvasóban. Számomra például rendkívül zavaró, hogy szinte egybefolyik az idézett és a saját szöveg; így aztán az is hihetünk, hogy megállt az idő, hiszen néhány 1940-ből származó mondat jelenidőben hangzik. Egyébként sem mindig volt szerencsés kész cikkeket kritika nélkül átvenni a könyvbe, főleg, hogy némelyik afféle „agit-prop frás”, sok információtartalmuk nincs. Továbbá mint-ha a különböző történelmi időszakok összerendezésénél a könyv lapjain, és bizonyos korszakok alig-alig kapnak figyelmet. A tény közlése túl alig kap jelentőséget a vendéglős államosítása, pedig ez nyilvánvalóan komoly törést jelentett akkor is, ha az egykori tulajdonosokat tovább alkalmazták régi éttermükben. Régióink kitelepülései egyedül egy 1910-ből származó vendéglős címtár révén kerülnek elő, habár ez is némileg hiányosnak tűnik (Aligha valószínű, hogy Bátmonostoron, Nagybaracskán, Dávodon, Vaskúton vagy éppen Szeremlén egyetlen kiskocsmá se lett volna az időtől). Összességében is elmondható, hogy bár a kötet két évszázad vendéglátásának bemutatását ígéri, az eléggé esetleges, hogy épp melyik kor kerül terítékre – nyilván attól függően, miket sikerült nyomtatott anyagot találni. (Éz nem is volna probléma, ha sajtótörténeti áttekintést kapnánk, de a cím mást sejtet.) Nekem nagyon hiányoznak ezen túl az egyes településekre, vendéglőkhöz, ismert helyi szakácsokhoz köthető ételek receptek, vagy akár a helyi specialitások név szerinti említése (hogy Baján jó a halászlé, aligha minősül ilyennek), és talán számos vendéglős múltjához kapcsolódó érdekes történeteket, anekdotákat is elő lehetett volna ásni a kutatómunka során. Ugyanakkor sok olyan adatnál is találkozunk, amely elég fölöslegesnek tűnik; egy adott vendéglős (mint pl. a sokat emlegetett kecskeméti Beretvási) esetében a magamfajta olvasónak nem annyira az az érdekes, ki mindenki birtokolta vagy üzemeltette az éttermet az évtizedek folyamán, inkább az, mikor kik alkották a törzsközösséget, vajon mi adta a

hely virulását a számukra. Engem az is érdekelt volna, hogy az egyes települések vendéglős közül melyik volt az „úri közönség” étterme, melyiket látogatta a polgári középérett, és melyiket a csak néhány jó falutru ályonok kispénzű átutazó vendég. Egy ilyen etnikailag is vegyes régióban az is érdekes vizsgálati szempont lehetett volna, hogy voltak-e jellegzetesen csak egyik vagy másik népcsoport által látogatott egységek (nyilván voltak), és ez mely specialitásoknak volt köszönhető. A kötet nyelvezete sajnos attól függően ingadozik, épp honnan merített a szerző; amikor jó tollú újságíróról, tudósítóról vett át, érdekes és fordulatos, másutt viszont a Kádár-korszak újságírásának jellegzetes nyelvezetét viseli magán. Érdekes látni a régi étlapokat, menüsorokat, bár ezek többsége az 1960-as, 70-es évekből származik, amely időszakra a legjobb szándékkal sem lehet a hazai gasztronómia fénykorának nevezni, de legalább jókat nosztalgizálhatunk a kondorosi zsírványecsenye 16,70 forintos árán (az 1967-es Bajai napok szakácsversenyén került emnyibe).

Mindenem hiányérzet ellenére is érdemes belelapozni Szakál László könyvébe, még ha az is az érzékünk, hogy erőll a témáról még nagyon sokat lehetne (és kellene) mondani. Igen gazdag a támogaték és aránylag széles a felhasználni irodalom listája is, az ember mégsem szabadul attól az érzéstől, hogy az innen-onnan, nyilván nagy mennyiségű ésszeszedett forrásokból nem sikerült egységes egészet alkotni. Hogy stilszerű legyen, valami olyasmit érzek, mint egy vendéglős ebéd után, amikor csillapítottam is az éhségemet, végül is jól is esett a korsz, de azt gondolom, kicsit több energiával, néhány sajátos tá hozzáadásával ugyanannyi pénzért sokkal maradandóbb élményt is létre lehetett volna hozni. (Szakál László: *Régi idők vendéglátása a Duna-Tisza közén*. Képekben és kortörténeti dokumentumokban. B.K.L. Kiadó és Reklám Kft., 2009. 224 oldal, ár: 5000 Ft)

Dr. Mayer János

Helyreigazítás

Lapunk januári számának 16. oldalán Herceg János recenzióját közöltük Kötty Lehel könyvről. A szerző halálának évét egy sajnálatos hiba folytán tévesen adtuk meg. A gazdag életművet hátrahagyó kitünő délvideki író nyolcvanhat éves korában, 1995. január 29-én hunyt el.

Adomák Bácska múltjából

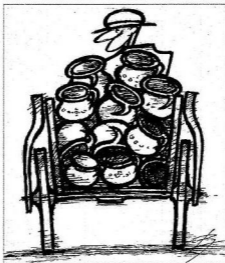
Csak nem kiabálhatom ki az egész világnak, hogy mi kell a méltóságos asszonyoknak?!

A történet főszereplői L... né, született G... bárónő (valószínűleg Latinovits Sándorné, leánykori nevén báró Garamb Etel, aki már özevényen kezdte el építeni a kasmári kastélyt, majd fia, Latinovits Illés fejezte be az 1840-es években) és Marjanovits, a magát úrtatárnak beállító, de valójában minden hájjal megkent ispán.

„Vendégeket várnak a kasmári kúrián. Van is országosztól nagytakarítás! Minden tárgy alapos tisztogatás alá kerül s mindent meglátó sas szemével mindre vigyáz a ház úrnője, L... né, született G... bárónő.

Azért még is baj esett! ... Ama bizonyos, főként éjjel használt s ezben alkalommal az anobitus deszkájára kirakott edényeket, egy az istállóból kiszabadult bika szarvaival mind leverte pihenő helyekre! s azok egytől-egyig össe is törtek ...

Hej! lett is nagy riadalom! Hisz estére itt lesznek a vendégek!

»Marjanovits!« – hívja a méltóságos asszony az ispánt – »fogasson be, aztán si-

essen Bajára s hozzon az eltörték helyébe harmincz darab – edényt. De estére itt legyen!«

»Itt lesznek méltóságos asszonyom!« – hangzik a komoly ígéret. A két legjobb lovat fogják be, s Marjanovits elrobogott. Vissza is tért – harmadnap este! Addig azonban nagy keletje volt a dunsztos és lekváros üvegeknek!

Dühösen fogadja a méltóságos asszony a visszatérőt:

»De az isten áldja meg Marjanovits, hol maradhatott ilyen soká!«

»Vásár volt Baján ... Az őzezszes cserepesek, edényesek kint voltak két napig a vásáron ... Ott csak nem kiabálhattam ki az egész világnak, hogy mi kell a méltóságos asszonyoknak?! ... Megvártam míg beharcolkodtak a vásárról!«

... Igaz, hogy azalatt egy kis kvaterkázás és ferblízés is esett!«

(Dr. Szász István: Bácsmegegyei anekdoták. Óbecse, 1910. 27-28. oldal)
Bálint Attila – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: a sima tok

„December első napjaiban egy igen ritka halfaj került Nagy Tibor (dunai halász) házába. A tokok családjába tartozó sima tok (Acipenser nudiventris) 22 kg-os és 140 cm-es példányát sikerült megfognia a Gemenci Tájégséghez tartozó szerelmi Duna-szakaszon, közel 18 m-es mélységben” – olvashatjuk a hírt a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság honlapján. A látványos halász a szokásosnál jóval nehezebben felzártható fogóeszközében először nagyobb harcát sejtette, de a jellegzetes test láttán rögtön tudta: tokfélével van dolga. Fogása jelentőségének tudatában vette fel a kapcsolatot Deme Tamás természetvédelmi őrrel, a halat megfelelő állapotban Móhácsra juttatta és a dokumentálás után bárkában helyezték el. A pontos határozást a helyszínre érkező Sallai Zoltán és további halcutatók, valamint a szervezeti Halászati és Öntözési Kutató Intézet (a továbbiakban HAKI) szakemberei végezték, akik szerint az ivari bélyegeket is figyelembe véve teljes (azaz híni) sima tok a fogás.

A hal latin elnevezéséből a fűnév csupasz hasút jelent, ami utalás arra, hogy testének oldalához képest a has egészen sima. (A testoldal érdes tapintású, amelyet a csillag alakú csontelemezők okoznak.) A régi irodalmi forrásokban történet kutatás szempontjából fontos a hal színórin latin elnevezésének ismerete: Fitzinger és Heckel 1836-ban Acipenser glaber-nek, míg Herman Ottó 1887-ben megjelent, *Magyar halászat* című könyve című munkájában Acipenser schypha Gildenstaedtnek jelölte. Érdemes megjegyezni, hogy Kriesch János (*Hazánk és kártékony állatainkról. II. rész. Halak* 1876. 66. oldal) az A. schypha-t szürke tolnak, az A. glaber-t sima tolnak nevezte. Utóbbi magyar nevei szintek voltak szerint Herman fajtók. A hal teste nyúlánk és hengeres, homlokvoalona meredeken emelkedik az első hátvértig (s test ezen a részen éri el a legnagyobb pontját). A torpa háromszög alakú és kissé hátrabajló csúcsú hátvérték száma 11-16, az apró oldalvértéke 60, a hasvértéke 12-16.

A hát színe lebet sárgászöld vagy vörhenyesbarna – az oldaluk világosabb –, a hasoldal sárgásfehér, az úszók jellemzően zöldes színűek. A fáj pontos határozását, vizsgálatát számos morfológiai bélyeg segíti, ilyenek a plakkörnyvekben megtalálható indexek (a pl. a profilindex a testnagyság és a szabvány testhosszával aránya) vagy úszó sugárszámok. Az ivari kétalkúság nem kifejezett, az ikrosok jellemzően nagyobbak a tejeseknél. A Baja közelében most fogott példány körül 140 centiméteres hosszúságával a Győre Károly könyvében (*Magyarország természetéről halat*, 1995. 161. oldal) levő, Kaszpi-tengeri fogások adatait feldolgozó diagram szerint 12 év körül. A sima tok kerekded alakú szája nem nagy, szélessége a fej hasonló jellemzőjének 60-65%-a. A többi tokfélétől történő elkülönítés szempontjából fontos bélyeg, hogy az első ajak nem megszakított, illetve a hengeres és rojtzott bajuszszálak hátrassimítva majdnem elérik a felső ajkat.

A szarvencs halász őrteszt szökőmájával
(Fotó: Satellik Endre)

A sima tok eredetileg a Fekete- és Kaszpi-tenger partmenti vizeinek hala, ahonnan ívni jár a betorkolló folyókba. Alkalmazkodó képességének köszönhetően honosodhatott meg az Aral- és Balhas-tó vizgyűjtőjén. A kutatók vonalási idejék alapján a sima tok négy formáját különböztetik meg. Eszerint vannak az ívárs tavasszal, nyáron és ősszel a folyókba vándorló, valamint a Duna és a Volga vízrendszerében teljesen édesvízi életmódra

Az egyik legfontosabb határozóbélyeg a nem megszakított alsó ajak
(Fotó: Mórocz Attila)

átért – nem vándorló – populációk. A faj teljes példányai az ivarérettséget 6-9, az ikások 12-14 évesen érik el. A Kárpát-medence vizeiben éghonossnak tekinthető hal nöstényei csak 2-3 évenként ívnak. A Dunában ez 10-15 °C-os vízhőmérséklet mellett áprilisban és májusban, a folyó kavicsos, homokos medrérszerein történik. A sima tokot alsó állású szája főleg a vizek fenekén élő csigák, kagylók, rákok, és rovarlárvák fogyasztására teszi alkalmassá, de apróbb halak zsákmányolására is képes. A faj egyedeinek maximális életkora az irodalom szerint mintegy 40 év, ekkorra elérheti a 2 méteres hosszúságot és a 40-50 kilogrammot. Herman Ottó említett könyve szerint a 19. század végén még előfordult a Dunában (Komsárom felett csak elvétve), a Drávában, a Tiszában, a Vágban, a Körösben, a Marosban és a Zagyvában. A 20. század második feléből 1957 körül a Tiszán Tokaj környékén fogták és 1989-ben a Dráván Heresznyénél akadt horgára egy példány (hossza 147 centiméter, tömege 20,5 kilogramm). Ezek tükrében felesleges aláhúzni a Baja környéki fogás jelentőségét, inkább csak azt érdemes kiemelni, hogy a szarvencs halásznak, az elkötelezett természetvédelmi szakembereknek és halbiológusoknak köszönhetően a sima tok a HAKI megfelelő körülményei között szolgáltatja a tudományt, végső soron fájának fennmaradását hazánkban. Egy-két ciklus során megfelelő szaporítóanyagot terveznek nyerni a haltól (ezt lefagyasztva tartósítják és tárolják), majd a fogás helyén visszazengedik a Dunába. Több országban sikeresen működik az a szaporítási technológia, amelynek kifejlesztésében a magyar szakemberek is közreműködtek. Természetesen az érdemi eredményhez egy hazai ikrás példányra is szükség lenne, amelynek befogója – a HAKI-tól származó információk szerint – jelentős jutalommal fogják honorálni. Az előnevelt szaporulat zömét a Dunába, kisebb részt a Tiszába látják célterületük kihelyezni. A szaporításra a sima tok elterjedési területének más vízrendszeréből származó példányok nem megfelelőek, hiszen ez egyrészt a Kárpát-medencei állomány genetikai elszennyezéséhez vezetne, másrészt fennáll az utódok elvándorlásának lehetősége. Jelen írásunknak az ismeretterjesztésen túl az is célja, hogy a sima tok fiatal korú, kisebb méretű (de az állomány rehabilitációja szempontjából fontos) példányainak határozóishoz segítséget nyújtsunk, hiszen azok könnyen összetéveszthetők a kecsageleg (Acipenser ruthenus).

Jól látszik az árvonalas testfelépítés
(Fotó: Satellik Endre)

A tokfélék (Acipenseridae) családjába tartozó sima toknak több rokona él hazánkban. Közülük hosszúság és tömeg szempontjából legnagyobb a viza (Huso huso) fejlődhet; a közelmúltból a Dunaszekcső-Mohács közötti Duna-szakaszon több fogása ismert a kisebb vágótoknak (Acipenser gueldenstaedti chalcicus); a sörgetok (Acipenser stellanus) utolsó ismert példányát 1965-ben fogták Mohácsnál; és, egy visszahonosítási program részeként a Bajai Rotary Klub rendszeresen telepít kecsageleg a Dunába. Utóbbiak kivételével a tokfélék családjának fajai védettek és mindegyikük természetvédelmi értéke 10 000 forint.

Dr. Nebojszki László – Mórocz Attila

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bálint Tibor, dr. Dézsi József,
Jász Anikó, Kothencz Katalin, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Anna

Lapalapítók és kiadók:
Újvárcsi Államok Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Ortványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11752033 20030119

Nyomdai munkák:
Aréola Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.